

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1957.3/4.01>

EESTI TÖOLISKLASSI OLUKORRAST JA VÕITLUSEST OKTOOBRI- REVOLUTSIOONI ETTEVALMISTAMISE JA LÄBIVIIMISE AJAJÄRGUL

O. KARMA,
ajalooteaduste kandidaat

Töölisklassi olukorrale Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel on senini ajaloo-alastes käsitlustes ning uurimustes ja isegi revolutsioonist osavõtnute mälestuste kogumisel pööratud võrdlemisi vähe tähelepanu. Küsimus on aga lahutamatu seotud revolutsioonilise kriisi ja Oktoobrirevolutsiooni objektiivsete eelduste valmimisega ning väärib seega nii eriuurimusi kui ka mälestusliku materjali kogumist.

Käesolevas artiklis esitatakse mõningaid üldisemaid jooni töölisklassi olukorrast sel ajal ja tema võitlusest oma majandusliku olukorra parandamiseks. Seejuures ei peatuta pikemalt tema poliitilise olukorra ja ideoloogilise võitluse küsimustel, mida lähemalt on käsitlenud J. Saart¹ vastavas eriuurimuses.

*

Tootmiskogemused ning teaduse ja tehnika saavutused andsid XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul inimühiskonna käsutusse määratu suured võimalused tootlike jõudude, eelkõige mehhaniseeritud suurtööstuse edasiseks arendamiseks. Kuid kapitalistlikule ühiskonnale omased vastuolud, mis eriti süvenesid imperialismiperioodil, võimaldasid neid realiseerida ainult osaliselt. Ent selleski olukorras kasvasid tootlikud jõud märkimisväärselt. Ühtlasi tõusis suurtööstuse osatähtsus materiaalsete hüvede tootmisel.

Kuni Esimese maailmasõjani oli Eesti ala suurtööstuses esikohal tekstiilitööstus, kus 1913. aastal töötas 42,3% vabrikutöölise üldarvust. Valitsev koht selles tööstusharus kuulus puuvillatööstusele. Kreenholmi Manufaktuuris ja Balti Puuvillamanufaktuuris töötas kokku 570 tuhat värtnat ja üle 5600 kudumistelje. Kahe ettevõtte toodangu maksimum ületas kedruse osas 1,2 miljonit puuda (20 000 tonni) ja ulatus kangaste osas 134,5 miljonile arssinale (95,5 miljonile meetrile). Sellise kõrge tootmistaseme tõttu oli suurtootmine sellel tööstusalal väiketootmise täiesti kõrvale tõrjunud.

Üsna visalt püsis väiketootmine küll veel villa- ja linatöötlemisel ning seda eelkõige talurahva kodutöõnduse näol. Kuid siingi taganes ta samm-sammult suurtööstuse survele. Eriti ilmekalt esineb see nähtus siinses linatööstuses pärast 1905.—1907. a. revolutsiooni seoses küla üha enam süveneva kapitalistliku ümberkujumisega.

Esimese maailmasõja eel ja sõja ajal laienes Eestis kiiresti metalli- ja masinaehitustööstus, mille väljapaistvate esindajatena näeme 1917. aastal Tallinnas suuri laevaehitustehaseid (A/S „Vene-Balti”, A/S „Bekker”).

¹ J. Saart, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul. Tallinn 1956.

A/S „Noblessner” ja „Sadamatehased”), A/S „Dvigateli” vaguniehitustehast, A/S „Volta” elektrimasinaehitustehast ning A/S „Fr. Krulli” ja „Wiegandi” masinaehitustehast.

Erakordselt kõrgeks kasvas tootmise kontsentratsioon Eestis vineeri- ja mööbli- ning tselluloositööstuses. A/S „Waldhofi” tselluloosivabrik Pärnus ja A/S „A. M. Lutheri” vineerivabrik Tallinnas olid oma ala suurimate ettevõtetenähtetena tuntud kogu maailmas.

Ka mineraalide töötlemisel toimus võrdlemisi kiire tootmise kontsentreerumine, seda eriti Esimese maailmasõja eelaastail. Kunda tsemenditehas rekonstrueeriti ja Aseri tehas laiendati, mille tulemusena tsemenditootmine Eestis tõusis ümmarguselt 1 miljonile tonnile (ca 170 000 tonnile) aastas. Lubjatööstuses rajati meil esimene ringahi 1898. aastal Tamsalus. 1913. aastaks kasvas nende arv kolmes lubjatehases kokku kuuele. Seejuures ületas ühe ringahju aastatoodang mitmekordselt sellal veel tegutsema jäänud 160—170 lubjaahju aastatoodangu. Üha suuremal määral pääses mehhaniseeritud suurtootmine valitsema ka tellisetööstuses.

Võrdlemisi kiiresti kasvas mehhaniseeritud suurtootmise osatähtsus XIX sajandi lõpul ja XX algul ka teistes tööstusharudes.

Kuid kapitalismi kõrgema staadiumi tingimustes, kus toimub imperialismile omane relvastumise võidujooks, toob tootlike jõudude arenemine endaga kaasa küll monopolide rikastumise, kuid samal ajal kutsub see esile tööliste järjest intensiivistuva ekspluateerimise ja nende elatustaseme languse. Sealjuures põimusid kapitalismi viimasele staadiumile — imperialismile — omased nähtused Venemaal tihedasti läbi rohkete kapitalismieelsete iganditega. Venemaa majandusliku ja poliitilise mahajäämuse otseseks tagajärjeks oli kogu rahvamajanduse süvenev sõltuvus Lääne imperialistlikest suurriikidest: Venemaa loodusvarad olid muutunud rikkalikuks saagimaaks imperialistliku väliskapitaliga tihedalt seotud monopolidele ja proletariaadist oli saanud nende õigusteta palgaorjad. Imperialismi ajastule omased vastuolud olid Venemaal palju keerulisemad ning teravamad kui teistes imperialistlikes suurriikides.

Ka Eestis olid peaaegu kõik suuremad tööstusettevõtted 1917. aastaks allutatud monopolistlikele rühmitustele, mis suuremal või vähemal määral olid omakorda seotud väliskapitaliga. Siinsete suurettevõtete põhikapitalidest kuulus umbes 50% otseselt või kaudselt (Venemaa suurpankade kaudu) väliskapitali kontrolli alla.²

Tingituna imperialistlikest vastuoludest puhkes 1914. aastal hävitav maailmasõda, mis nõudis Venemaa rahvastelt järjest suuremaid kannatusi ja ohvreid. Raskes sõjaolukorras astus bolševike juhtimisel otsustava revolutsioonilise jõuna esile Venemaa proletariaat, kelle loosungiks oli: „Maha sõda!”, „Maha tsaarivalitsus!”. Võrreldes esimese Vene revolutsiooniga olid proletariaadi jõud tolleks ajaks tugevnenud nii arviliselt, klassiteadvuselt kui ka võitluskogemustelt.

Tööstusproletariaadi arvuline kasvamine Eestis Esimese maailmasõja eel ja ajal toimus endisest veelgi suuremal määral ülevenemaalise tööjõuturu baasil. XIX sajandi lõpul asetleidnud tööstusliku tõusu aastail oli kiiresti kasvava tööstuskeskuse Tallinna proletariaat arviliselt suurenenud eelkõige diferentseeruva ning laostuva Põhja-Eesti talurahva arvel. See protsess jätkus ka XX sajandi algul. Sõjaeelisel tööstusliku tõusu perioodil, eelkõige seoses uute laevaehitustehaste rajamisega, toimusid suured muutused Tallinna tööstusproletariaadi koosseisus. Sel puhul saabus Peterburist kui Venemaa peamisest laevaehituskeskusest suurel hulgal oskustöölisi Tal-

² Vt. O. Karma, Jooni suurtootmise arenemisest Eestis monopolistliku kapitalismi ajajärgul (kuni kapitalismi üldkriisi tekkimiseni). „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised”, 1952, nr. 4, lk. 32.

linna. Samuti koondus siia suuremal hulgal vene ja teistest rahvustest töölisi seoses Tallinna sõjasadama ja Tallinna (Peeter Suure nimelise) merekindluse väljaehitamisega. Sõja ajal saabus Eestisse sõjapõgenikena tuhandeid läti, poola ja leedu töölisi.

Sõja ajal kasvas naistöölise osatähtsus igas tööstusharus. Kuna aga samal ajal tõusis esikohale metalli- ja masinaehitustööstus, kus peamiselt kasutati meestöölisi (Eestimaa kubermangus 1914. a. alguses 96%, 1915. aastal 88,5%), siis üldkokkuvõttes suurenes Eestis siiski meestöölise protsent. Võrreldes 1910. aastaga tõusis meestöölise osa Eestimaa kubermangus 1917. a. 1. jaanuariks 57,2 protsendilt 63,7 protsendile; ülevenemaalisel oli meestöölise protsent samal ajal ümmarguselt 60.³ Olgu märgitud, et enne sõda oli Eestimaa kubermangus meestöölise osatähtsus ülevenemaaliselega võrreldes tunduvalt väiksem. Umbes 10 protsenti töolistest olid noorukid ja alaealised (alla 17 aasta).⁴ Seejuures rakendati Tallinna tehastes tuhandeid mobiliseeritud, kes olid tihedates sidemetes sõjaväelastega. Ühtlasi tuleb aga märkida ka väikekodanliku elemendi hulgalist valgumist vabrikutesse, tehastesse ja kindlustustöödele, mis avaldas negatiivset mõju töölisklassi ühtsusele.

Sõjaeelse tööstusliku tõusu ja Esimese maailmasõja ajal kiirenes vabrikutöölise kontsentreerumine kõige suurematesse ettevõtetesse (töölise arvuga 1000 ja rohkem). Viimased hõlmasid 1913. aastal Eesti vabrikutöölise põhikaadrist 62% (43 tuhandest töolisest 26,6 tuhat), 1916. aastal aga juba 75% ümber (umbes 50 tuhandest töolisest 37,8 tuhat). Võrreldes töölise kontsentreerumist Eestis Venemaa teiste piirkondadega näeme, et see oli erakordselt kõrge. (Venemaal üldiselt oli see aga omakorda kõrgem kui teistes maades.)

Sõja tingimustes raskenes pidevalt töölise majanduslik olukord. Tarbainete puuduse süvenemisega tõusid nende hinnad sõjaeelsest võrreldes mitmekordseks. Samal ajal püüdsid vabrikandid töölise palkasid hoida võimalikult endisel tasemel. Tallinna Börsikomitee 1915. a. aruandes märgitakse, et Komitee vabikuasjanduse sektsiooni kõigi vastuabinõude peale vaatamata tõusid palgad 1915. a. lõpuks sõjaeelsega võrreldes meestöölistel 25, naistöölistel 19 ja alaealistel 23%.⁵ Ühtlasi märgitakse aruandes, et võrdlemisi püsivateks jäid palgad nendes tööstusharudes ja vabrikutes, kus töölised sõjateenistuse suhtes olid eesõigustatud olukorras. Viimaste hulka kuulusid aga peaaegu kõik Eesti suurimad tööstusettevõtted.

Mitmeti halvenesid sõja ajal ka töölise korteriolud. Vabrikute juurde ehitatud tööliskasarmutes oli hügieeniline ja sanitaarne olukord juba varemgi ebarahuldav. Sõjaeelse üldise majandusliku laostumise ja eriti remontide tegemata jätmise tagajärjel muutusid sellised elamud veelgi viletsamaks. Eraomanikele kuuluvates majades olid üürid sageli juba sõjaeelsest aastast kruvitud spekulatiivselt kõrgele. Sõja ajal asusid majaperemehed endisest suurema hooga üürihindu kõrgendama, ja seda eriti Eesti suurimas tööstuskeskuses Tallinnas, kus elanike arv aastail 1912—1916 kasvas ümmarguselt 104 tuhandelt 160 tuhandele. Üürihindade tõusu ei suutnud täielikult pidurdada ka vastavad määrused, millega korterite üüri määrati kindlaks 1915. a. 1. jaanuariks väljakuunenud tasemele. Juba sama aasta 1. maiks lubati majaperemeestel üürihindu tõsta 10% võrra. Uue üüri võtmisel aga võis peremees üüri nõuda täiesti oma suva kohaselt.

³ ЦГИАЛ (= Центральный государственный исторический архив в Ленинграде), ф. 23, н.п. 27, с.ü. 473, l-d 5—6 ja 15—17.

⁴ Sealsamas.

⁵ Tallinna Börsi Komitee 1915. a. tegevuse aruanne. Tallinn 1927, lk. 18.

Sõja ajal halvenes ka tööliste õiguslik olukord. Õigustades end sõja ja riigikaitse vajadustega, süvendasid reaktioonilised ringkonnad terrorit ja šovinistlikku survet. 20. juulil 1914 kehtestati Tallinnas ja ümbruskonnas kuni 50 versta kauguseni piiramiseseisukord, mis tsaarivõimu esindajatele andis vabad käed revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks selles Eesti suurimas tööstuskeskuses. Töölistelt võeti juba varemgi äärmiselt piiratud sõna-, trüki-, koosoleku- ja organiseerumisvabadus. Nende väljaastumised lämmatati sõjaväevõimude poolt. Aktiivsemad tööliselised arreteeriti ja saadeti kas asumisele või sõjaväkke.

Õiguslik töökaitse oli Venemaal juba enne Esimest maailmasõda äärmiselt puudulik. 1915. aastal kaotasid olemasolevadki vähesed sätted oma kehtivuse. Selle tulemusena kadus tööpäeva seaduslik piir ja öötöö sai täielikult lubatuks. Reas vabrikutes hakati töötama kahes vahetuses à 12 tundi. Teistes nõuti ületunde ja tööpäev kujunes sageli kuni 15—16-tunniliseks. Naisi ja lapsi võis sundida igasugustele töödele. Samal ajal nõrgenes juba niigi madalal tasemel olnud ohutustehnika ning koos sellega suurenes tööõnnetuste arv.

1916. a. lõpul süvenes toiduainete puudus. Ühes 1917. a. algusest pärinevas ülevaates kirjutatakse tööliste olukorrast järgmiselt: „... peame tunnustama, et tarbeainete asi üsna kohutavalt teravaks on läinud. Vaevalt leidub ajalehe nummert, kus mitte ühe ehk teise tarbeaine puuduse üle ei oleks kaevatud, kus hädakisa, elu võimata kallinemise üle küll ühest, küll teisest kodumaa nurgast ei oleks tõstetud...”⁶

Kokkuvõttes võib öelda, et Veebruarirevolutsiooni eel oli Venemaa tööliklass tsaarivalitsuse poolt surutud õigusteta palgaorjade seisukorda; sõja jätkudes muutus nende olukord päev-päevalt aina raskemaks. Vaatamata raskele survele ning repressioonidele elavnes 1916. aastal ka Eesti tööliikumine. Rikkalikke revolutsioonilisi võitluskogemusi omav tööliklass intensiivistas bolševike partei juhtimisel võitlust oma olukorra parandamise ning imperialistliku sõja lõpetamise eest. Tallinnas puhkesid streigid, mis viisid kokkupõrgetele tööliste ja tsaaripolitsei vahel.⁷

*

Veebruarirevolutsioon kukutas tsaarivalitsuse ja võimule tuli kodanluse esindajate poolt moodustatud Ajutine Valitsus. Selle kõrvale kujunes veel teine, esialgu küll alles nõrk töörahva tegelik võim tööliste ja soldatite saadikute nõukogude näol.

Vaatamata sellele, et Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu loovutas vabatahtlikult kõrgema riigivõimu Ajutisele Valitsusele, kujutasid nõukogud endast uut tüüpi võimuorganit, mis tugines rahvahulkade vahetule algatusele. Rahvahulkade revolutsioonilise võitluse survele olid seda võimu sunnitud arvestama kodanluse ning kapitali huvide esindajad. Kujunenud kaksikvõimu tingimustes saavutas Venemaa proletariaat endale nii suured poliitilised õigused ning vabadused, nagu neid tol ajal polnud tööliklassil üheski teises riigis.

Kasutades Veebruarirevolutsiooni saavutusi alustas tööliklass bolševike juhtimisel organiseeritud võitlust oma olukorra kindlustamiseks ning parandamiseks. Kuid pärast Veebruarirevolutsiooni tuli süveneva klassivõitluse ning majanduse laostumise olukorras teravamalt kui kunagi varem esile vastuolu töö ja kapitali vahel. Seetõttu seostus tööliklassi majanduslik võitlus eriti tihedalt poliitilise võitlusega ning valmistas ette jõude sotsialistlikuks revolutsiooniks.

⁶ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 33, l. 1.

⁷ Vt. J. Saata, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul. Tallinn 1956, lk. 16 jj.

Vabriku- ja tehasetöölise esimesteks, kõige üldisemateks nõudmisteks oli 8-tunnilise tööpäeva rakendamine, trahvide kaotamine ja palkade tõstmine.

Tallinnas ja Narvas sundisid suurtööstustöölised nõukogude toetusel vabrikante järeleandmisele; vabrikandid olid sunnitud ellu viima nõukogude poolt kehtestatud 8-tunnilise tööpäeva, tööliste trahvimine kaotati, uute palgamäärade osas aga alustati läbirääkimisi. Kõige selle tulemusena alustasid Tallinna töölisel seismajäänud vabrikuis ja tehastes 6. märtsil uuesti tööd. Narvas alustati tööd 9. märtsil.

Tallinna ja Narva suurvabrikute tööliste eeskujul hakkasid ka väiksemate tööstuskeskuste ning väikeettevõtete töölisel taotlema 8-tunnilist tööpäeva ja palkade tõstmist. Jõudude killustatuse tõttu oli neil seda tunduvalt raskem teostada.

Nii näiteks arutati Viljandis 1917. a. märtsi algul toimunud esimesel rahvamiitingul 8-tunnilise tööpäeva küsimust. Kodanluse esindajad väitsid, et on meeletu nõuda 8-tunnilist tööpäeva, sest kohalik madal tootmistehnika ei võimaldavat tööpäeva pikkuse osas selliseid „uuendusi” ette võtta. Töölisel nõustusid esialgu kompromissiga. Tööpäeva lühendati 10-le tunnile, välja arvatud tikuvabrik, kus päevane vahetus pidi töötama 11 tundi, öösine aga 10,5 tundi.⁸ Järgnevatel nädalatel arutasid töölisel seda küsimust korduvalt ja leidsid, et 8-tunniline tööpäev on „täiesti ajakohane”. Aprilli alguses pidid Viljandi vabrikandid tööliste nõudmistele lõpuks siiski järele andma, kehtestama 8-tunnilise tööpäeva ja tõstma palkasid 20—30% võrra.⁹

Aseri tsemendivabrikus toimus tööliste esimene üldkoosolek 8. märtsil. Siinsete tööliste olukorda iseloomustas pikk tööpäev, raske ja tolmune töö, madalad palgad (1 rubla 50 kopikat kuni 2 rubla päevas) ja administratsiooni toores käitumine. Sellised tingimused muutsid vabriku „poolkaudu nagu mõneks sunnitöö-asutuseks”. Töölisel nõudsid 8-tunnilist tööpäeva, palkade kõrgendamist, kahe meistri ning ühe ametniku vallandamist. Ühtlasi valisid nad kaks esindajat Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogusse.

Petrogradis asuv aktsiaseltsi juhatus oli seisukohal, et formaalselt võiks 8-tunniline tööpäev olla, kuid tegelikult peaks ta kestma vähemalt 10,5 tundi, kusjuures viimased töötunnid võiks lugeda ületundideks. Alles pärast streigi väljakuulutamist 25. märtsiks saavutati 8-tunniline tööpäev.¹⁰

Loksa telliskivitehase ja saeveski töölisel saavutasid 8-tunnilise tööpäeva alles aprillis.¹¹ Samal ajal jättis kohalikust mõisnikust tehaseomanik rahuldamata rida nende elulisi nõudmisi, nagu: tööliste esindaja osavõtt materjalide ja valmistööde vastuvõtmisest ning hindamisest, tööliste kasutusse antud elumajade tervishoidlike tingimuste järelevalve, tasuta arstiabi jne.

Sindi kalevivabrikus suutsid töölisel 8-tunnilise tööpäeva saavutada alates 20. märtsist.¹²

24. aprillil arutas Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee Tartu ühe suurema tööstusettevõtte, Hoppe ja Ko vildivabriku küsimust, sest vabriku juhatus ei olnud nõus kehtestama 8-tunnilist tööpäeva ning keeldus isegi alustamast töölistega selles küsimuses läbirääkimisi. Täitevkomitee otsustas juhatusel kõrvaldada ettevõtte kaas-

⁸ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 17, l. 28—29; „Kiir”, 28. märtsil 1917. Sündmuse ja ajalehtede ilmumise kuupäevad on antud vana kalendri järgi.

⁹ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 17, l. 29.

¹⁰ ENSV ORRKA, f. R-1228, nim. 2, s.-ü. 16, l. 40; „Kiir”, 7. apr. 1917.

¹¹ ENSV ORRKA, f. R-136, nim. 1, s.-ü. 6, l. 140—141.

¹² „Kiir”, 28. märtsil 1917.

osaniku Eriku, kehtestada 8-tunniline tööpäev ja moodustada tööliste komitee vabriku tegevuse kontrollimiseks.¹³

Seega suutsid töölisel nõukogude kaasabil Eestis märtsis-aprillis üsna ulatuslikult kätte võidelda 8-tunnilise tööpäeva. Kuid selle kasutamine toimus süvenevate klassivastuolude tingimustes. Ka jättis Ajutine Valitsus 8-tunnilise tööpäeva legaliseerimata, sest Tööministeeriumi vastava komisjoni 15. aprilli koosolekul olid tööstusringkondade esindajad väitnud, et Venemaa ei ole 8-tunnilise tööpäeva rakendamiseks ette valmistatud.

Veelgi teravamaks muutus olukord palkade küsimuses, sest elukallidus tõusis pidevalt.

*

Kaksikvõimu omapärasusest tulenevas bolševike partei taktikas oli esiplaanil proletariaadi klassiteadvuse tõstmine ja tema jõudude organiseerimise ülesanded. Revolutsiooni arenemise huvides oli vaja süvendada tööliklassi julget ja otsustavat initsiatiivi kohapeal; oli vaja koondada, ühendada ning organiseerida tema jõude. Tööliklassi senised kogemused olid kõige ilmekamalt näidanud, et võitluses oma olukorra parandamiseks olid omab erilist tähtsust tööliklassi organiseerumine. Sellele langeski tööstusproletariaadi peamine tähelepanu Veebruarirevolutsiooni võidule järgnenud esimestel kuudel.

Pärast Veebruarirevolutsiooni tuli VSDT(b)P põranda alt välja. Partei Tallinna Komitee sai enda kasutusse tühjaksjäänud endise kindluse kohtumaja Suur-Karja 18, mis omandas peagi juhtivate töölisorganisatsioonide asukohana „Töölistmaja” nimetuse. Eesti tööliklassi juhtivaks organisatsiooniliseks keskuseks jäi Tallinn.

16.—17. aprillil toimus Tallinnas VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverents, kus peale Eestis tegutsevate bolševike organisatsioonide oli esindatud ka Petrogradi eesti bolševike rühm. Konverents, kus oli esindatud umbes 2000 partei liiget, pööras suurt tähelepanu tööliklassi edasisele organiseerimisele.

Suur tähtsus oli Venemaa proletariaadi revolutsioonilises võitluses Aprillikonverentsil, kelle resolutsioonides oli muuhulgas märgitud, et „Revolutsiooni võitude viivitamatuks kindlustamiseks ja laiendamiseks kohapeal on tarvis, tuginedes kohaliku elanikkonna kindlale enamusele, igakülgselt arendada, organiseerida ja tugevdada omaalgatuslikke aktsioone, mis taotleavad vabaduste teostamist, kontrrrevolutsiooniliste võimude tagandamist, majandusliku iseloomuga abinõude läbiviimist — kontroll tootmise ja jaotamise üle jne.”¹⁴

11. mail toimus Tallinnas VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee I pleenum, kus arutati peamiselt maatööräha organiseerimise küsimust. 18. juunil toimunud II pleenumil esitatud aruanded näitasid, et partei liikmete arv oli Tallinnas aprilli keskelt kuni juunipleenumini kasvanud 1300-lt 2123-le, Petrogradi eesti rühmas 180-lt mitmekordseks, Tartus 50-lt 125-le. Oma liikmete arvu poolest paistsid silma Kunda ja Sindi töölistasula parteiorganisatsioonid. Juuli algul oli Põhja-Balti parteiorganisatsioonis kokku 6249 liiget.¹⁵ Tallinnas kasvas partei liikmete arv 10. augustiks 3182-le, neist oli töölisi 2926 ehk 92%.¹⁶

18. märtsil hakkas J. Anveldi toimetusel uuesti ilmuma bolševike häälekandja „Kiir” ja nüüd juba mitte enam Narvas, vaid sõja ajal kiiresti kasvanud tööstuskeskuses Tallinnas. Ka „Kiire” toimetuse asus Töölistmajas. Lehe toimetuses töötas rida väljapaistvaid ja suurte kogemustega

¹³ „Töö Lipp”, 26. apr. 1917.

¹⁴ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 249.

¹⁵ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 29, l. 3.

¹⁶ „Tööline”, 12. aug. 1917.

bolševikke. J. Anveldi kõrval olid lehe peamisteks kaastööliseks V. Buk, J. Sihver, H. Suuder, R. Vakmann, J. Käspert, R. Liiv, O. Münther, hiljem ka V. Kingissepp, H. Pöögelmann jt. Vene rahvusest tööliste organiseerimiseks hakati välja andma ajalehte „Utro Pravdõ”, mida toimetas J. R a b t š i n s k i.

Nii „Kiir” kui ka „Utro Pravdõ”¹⁷ olid väga tihedas kontaktis töölistega, väljendasid ja kaitseid järjekindlalt tööliklassi huve. Eesti proletariaadi organiseerimisel ja ideoloogilisel kasvatamisel oli nii „Kiirel” kui ka teistel töölisajalehtedel erakordne tähtsus. Nad olid lahutamatu seotud võitlusega tööliklassi olukorra parandamise eest.

Kasutades ühinemisvabadust alustasid töölisel pärast Veebruarirevolutsiooni hoogsalt ametiühingulist tööd, mida tsaarivalitsus oli eriti Eestis maha surunud.

Ametiühingud seadsid endale eesmärgiks eldkõige tööliste kutsealase olukorra parandamise ja kindlustamise, samuti üksikliikmete abistamise õnnetuste, haiguste, töötaoleku ja muudel vajalikel puhkudel. Üldiselt organiseeriti ametiühingute juurde streigikassad ja mõnel pool ka tööbürood. Suuremate ametiühingute juurde asutati raamatukogud.

Võitluses tööliklassi jõudude koondamise eest alustas bolševike partei kogu Venemaal juhtivate ametiühingute keskuste organiseerimist. Tallinnas ja Narvas asutati keskbüroode näol vastavad keskused aprillis-mais, Tartus hiljem. 1917. a. juunikuus loodi esmakordselt Ülevenemaaline Ametiühingute Kesknõukogu.

Tallinna Ametiühingute Keskbüroo alustas oma tegevust aprilli lõpul Töölistemajas; sealsamas asus ka rida ametiühingute juhatusi. Keskbüroo juurde asutati streigikapital, tööbüroo ja korterikomisjon. Samuti organiseeriti keskbüroo poolt ametiühingute liikmetele juriidilist nõuannet.

Bolševike partei pööras suurt tähelepanu sellele, et ametiühingud muutuksid klassivõitluse kindlateks tugipunktideks. Tallinna Ametiühingute Keskbüroo juhatuses töötasid bolševikud J. K r a i s (esimees), K u z n e t s o v (sekretär) ja N. J a n s o n (sekretäri abi).¹⁸ Peale nende võttis Keskbüroo tööst nõuandva hääleõigusega osa bolševike partei esindaja J. H e i n t u k.¹⁹

Ametiühingute liikmete arv kasvas väga hoogsalt. Kui 1917. a. märtsi alguses oli neid Eestis vaid mõnisada, siis mai algul tegutses Tallinnas juba 15 ametiühingut 12 000 liikmega, Narvas 5 ametiühingut 3100 liikmega ja Tartus 4 ametiühingut.²⁰ Juulis tõusis ametiühingute liikmete arv Eestis üle 30 000 ja augustis 40 000 piiridesse.²¹

Tallinna ametiühingutesse koondunud töötajate arv tõusis juuli lõpul 19 200-le, nende hulgas oli 10 748 metallitöölise, üle 1600 puutöölise, 1235 ehitustöölise jne.²² Tallinna Metallitöölise Ametiühingu kui tugevama liikmete arv tõusis septembris ümmarguselt 14 000-le.²³

Ametiühingutesse ühinesid töölisel kutsealade järgi. Oma positiivsete külgede kõrval oli sellise organiseerumisviisi suureks puuduseks suurettevõtete tööliste killustumine. Seda lünka pidid täitma töölisvanemate nõukogud, resp. vabrikukomiteed, kes esindasid töölisi ettevõtete järgi.

Töölisvanemate nõukogud said legaalse institutsioonina alguse

¹⁷ 13. juuli hommikul suleti kontrrevolutsiooni ühiste jõupingutustega „Kiir” ja „Utro Pravdõ”. Nende asemel hakkasid ilmuma uued bolševistlikud ajalehed „Tööline” ja „Zvezda”.

¹⁸ „Kiir”, 13. juunil 1917. — Allikas toleaeagse kirjaviisi kohaselt Kusnetsov.

¹⁹ „Kiir”, 26. apr. 1917.

²⁰ „Правда”, 17. mail 1917.

²¹ „Tööline”, 24. juulil ja 21. aug. 1917.

²² „Sotsiaaldemokraat”, 2. sept. 1917.

²³ „Tööline”, 27. sept. 1917.

1903. aasta 10. juuli seaduse alusel. Aktiivselt tegutsesid nad 1905. a. revolutsioonilise võitluse päevil. Pärast revolutsiooni lüüasaamist lämmatati ka töölisanemate nõukogude tegevus. Pärast Veebruarirevolutsiooni võitu aga hakkasid töölised neid otsekohe taastama.

Töölisanemate nõukogudel tuli lahendada väga mitmesuguseid ülesandeid. Esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni kerkis üldiselt esikohale palkade tõstmise küsimus. Töölisanemate tegevuspraktika näitas peagi, et on vaja ühtlustada oma nõudmisi ja koondada jõude. Seda arvestades otsustas „Dvigateli” töölisanemate nõukogu juba oma 20. märtsil toimunud koosolekul kokku kutsuda ülelinnalise töölisanemate nõupidamise.²⁴ 11. aprillil toimunud ülelinnalisel töölisanemate koosolekul valiti Töölisanemate Nõukogude Keskkomitee (Töölisanemate Kesknõukogu).

15. aprillil toimunud Kesknõukogu esimene töökoosolek näitab, kuivõrd tihedalt seostus töölisanemate nõukogude tegevus tööliste poliitilise võitlusega. Päevakorra esimese punktina arutati rahvamiilitsa loomise küsimust ja leiti, et selle koosseis peab olema valitav. Siinkohal võiks märkida, et Tallinna Nõukogu menševistlik-esseerliku enamuse kõikumuse tõttu said töölised oma seisukohta tegelikult rakendada ainult vabrikumiilitsa osas. Tallinnas oli vabrikumiilitsa koosseisus kokku umbes 300 meest, kes allusid iseseisvale Vabrikute ja Tehaste Miilitsa Komiteele, kuhu juhtiva bolševikuna kuulus „Dvigateli” miilitsakomissar R. V a k m a n n.²⁵ Kohtadel toetas vabrikumiilits relvastatud jõuna nii tööliste üldkoosolekute kui ka töölisanemate nõukogude otsuste elluviimist.

Edasi arutati Töölisanemate Kesknõukogu poolt linnavolikogu ümbervalimise küsimust ja nõuti valimiste läbiviimist üldisel, otsesel, üheõiguslikul ja salajasel hääletamisel. Järgnevalt avaldati proesti eesti pataljoni asutamise vastu ja päevakorra neljanda punktina arutati tööliste palkade alammäärade väljatöötamise küsimust. Viimases osas otsustati iga kutseala ning tööliigi jaoks välja töötada palga alammäärad, et neid seejärel esitada Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogule kinnitamiseks.²⁶

Narvas asuti vabrikukomiteede ülelinnalise keskorgani (keskbüroo) loomisele mai algul. Tartus, kus suurtööstus oli nõrgemalt arenenud, täitis töölisanemate keskorgani ülesandeid peamiselt Tartu Tööliste ja Soldatite Nõukogu töölissektsioon.

Ajuline Valitsus püüdis oma määrusega 27. aprillist piirata töölisanemate nõukogude ja vabrikukomiteede tegevust. Neid taheti poliitilisest võitlusest igati välja lülitada ja jätta neile vaid tagasihoidlik vahendaja osa tööliste ja ettevõtte administratsiooni vahel, tööliste esindamine ametlikus korras, tööliste endi vahekordade lahendamine ja kultuurharidusliku töö ülesanded.

Tegelikult näitasid töölisanemate nõukogud ja vabrikukomiteed järgnevat sündmuste käigus suurt altpoolt tulevat initsiatiivi, mis järjest enam seostus töölisklassi revolutsiooniliste võitlusülesannetega, eelkõige tööliskontrolli kehtestamise osas. Eestis paistavad selle poolest eriti silma „Dvigateli” töölisanemate nõukogu ja Kreenholmi vabrikukomitee.

Tööliste olukorra kindlustamisega tegelesid otseselt ka haigekassad. Pärast Veebruarirevolutsiooni oli siin esimeseks sammuks ettevõtete administratsiooni poolt nimetatud liikmete kõrvaldamine juhatustest ja nende asendamine tööliste poolt valitutega.

„Dvigateli” tööliste initsiatiivil algas ka haigekassade ühendamine. 16. aprillil toimus Töölismajas Tallinna haigekassade esindajate esimene

²⁴ „Kiir”, 6. apr. 1917.

²⁵ „Tööline”, 16. ja 22. aug. 1917.

²⁶ „Kiir”, 17. apr. 1917.

üldkoosolek, kus valiti Ülelinnaline Haigekassade Keskbüroo. Tema tegevuskavasse võeti esimese punktina sotsiaalkindlustuse elluviimine.²⁷ Üheks aktuaalsemaks päevaküsimuseks kujunes tööliste palgata puhkuse kindlustamine. „Dvigateli” haigekassa volinikud võtsid 19. mail ühel häälel vastu otsuse tööliste kahenädalase palgalise suvepuhkuse võimaldamise kohta.²⁸ Samasuguse nõudmisega esinesid ka teiste ettevõtete töölised.

Vabrikantide ja ettevõtjate seisukohta selles küsimuses iseloomustab Tallinna Trüki- ja Kõitekodade Omanike Seltsi 30. mai koosolekul vastu võetud otsus. Kolmandat korda tööliste puhkeaja küsimust arutades leiti pärast „igakülget järelekaalumist”, et vana tariifi järgi pole puhkeaja ette nähtud ja kuna tööaja lühenemise tõttu on harilik puhkeaeq niikuinii juba pikenenud, siis olla tööliste palgata puhkuse nõudmised täiesti põhjendamata.²⁹ Kuid vaatamata sellele otsusele olid trükikojaomanikud sunnitud tööliste nõudmisi täitma ka selles küsimuses.

Need võidud räägivad töölisorganisatsioonide ja nende organiseeritud võitluse suurest tähtsusest tööliste olukorra parandamisel ja kindlustamisel. Vabrikandid ja kapitalistide huvide esindajad püüdsid mitmel viisil tööliste initsiatiivi ning nõudmiste vastu välja astuda. Nii vallandati mitmel pool aktiivseid töölisi, suleti mingisugusel ettekäändel kogu ettevõtte, vastates seega tööliste nõudmistele varjatud lokaudiga jne. Klassivastuolude selline teravnemine näitas üha selgemalt ning veenvamalt, et tootmises ja jaotamises tuleb kehtestada töölikontroll.

Eestis toimus esimene ulatuslikum varjatud lokaut Sindi kalevivabrikus. Üsna vastumeelselt oli vabrikuvälitsus pidanud nõustuma 8-tunnilise tööpäeva kehtestamisega alates 20. märtsist. Kui aga töölised, kes said ainult 80 kop. kuni rubla päevas, ka palka juurde nõudsid, pidas vabrikuvälitsus kohaseks vabriku sulgeda. Tööliste teatati: „Meil toorest materjali ei ole — vabrik töötada ei saa...” Vabrik suleti 25. märtsil.³⁰ Sindi töölised taotlesid abi Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogult kui revolutsioonilise võimu kõrgemalt organilt Eestis. Viimase poolt saadeti esindajad Sindi vabrikusse, kus kohapeal selgus, et toormaterjali seisis laos veel üsna rohkesti. Seejärel oli vabrikuvälitsus sunnitud vabriku uuesti käima panema. Kuid töötingimused jäid Sindis ka edaspidi raskeks. 14. mail kuulas Tallinna Nõukogu ära vastava komisjoni ettekande tööliste olukorrast Sindi kalevivabrikus. Selles märgiti, et „Töötasu on madal. Töötingimused rasked. Töölised käivad saabasteta, mingites räbalates. Toitlus on kehv, korterid kitsad, talumatud. Vabriku administratsioon ei arvesta tööliste seisukohti. Administratsioon keeldub kehtestamast tööliste poolt väljatöötatud minimaalpalkasid...”³¹

Ei ole kahtlust, et teravad klassivastuolud Sindis aitasid kasvatada tööliste revolutsioonilist võitlusühtsust, mis avaldus selgesti ka Sindi tööliste väga üksmeelses poolehoidus bolševike parteile.

Varjatud lokauti rakendati ka Türi paberivabrikus, mis kuulus kohalikele mõisnikele. Töölisi oli siin kokku 400 ümber.

Enne Veebruarirevolutsiooni oli Türi paberivabrik töötanud kahes vahetuses à 12 tundi. Naistööliste põhipalk oli seejuures 90 kop., meestööliste — 1 rubla 30 kop. pluss „sõjalisatasu”, mille suurus 1917. aasta mais oli naistel 30 kop. ja meestel 50 kop. päevas. Toiduaineid tuli töölistel osta ühele peaaktsionärile kuuluvast Särevere mõisast järjest tõusvate turuhindadega.

²⁷ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 25, l. 15—16; „Kiir”, 25. apr. 1917.

²⁸ ENSV ORRKA, f. R-1228, nim. 2, s.-ü. 23, l. 13.

²⁹ Sealsamas.

³⁰ „Kiir”, 5. apr. 1917.

³¹ ENSV ORRKA, f. R-1217, nim. 1, s.-ü. 4, l. 59.

Arvestades Tallinna tööliste saavutusi hakkasid ka Türi paberivabriku töölised nõudma 8-tunnilise tööpäeva ja Tallinna Nõukogu poolt kinnitatud minimaalpalkade rakendamist.

Vabrikandid omalt poolt valmistusid tööliste nõudmistele vastama vabriku sulgemisega. Nad teatasid isegi Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogule, et paberimasinate vildi puudusel on võimalik vabriku seismajäämine. Samal ajal ei tehtud aga mingisuguseid pingutusi vajaliku vildi hankimiseks. 11. mail suleti vabrik.³² Türi paberivabriku töölised pöördusid küll Tallinna seltsimeeste poole, kuid abistada ei suutnud nemadki, seda enam, et vabriku sulgemine oli vormiliselt põhjendatud.

Tallinna Nõukogu poole olid sunnitud pöörduma ka Kunda tsemendivabriku töölised, kuna vabrikandid nende poolt esitatud nõudmisi ei arvestanud. Tallinna Nõukogu esindajad sõitsid Kundasse ja tutvusid üsna põhjalikult tööliste olukorraga. Töö Kunda tsemendivabrikus kuulus raskeimate liiki, palk oli Tallinna töölistega võrreldes aga ligi kaks korda madalam. Toiduaineid tuli osta Kunda mõisast. Eriti masendavad olid Kunda tööliste elamistingimused, mis vabrikuvälise teatel pidid olema eeskujulikud. Väheste rahuldavate korterite kõrval oli suurem osa elamiskõlbmatud, niisked, tsemendipõrandaga ja hallitanud seintega korrastamata ruumid. Eriti viletsad olid poissmeeste korterid. „Kiires” toodud ülevaates kirjeldatakse neid järgnevalt: „Esimesena, kuhu sisse läksime, oli pödrakuuri nime all poissmeeste kasarm, pealt vaadates kui heinaküün. Läksime tuppa. Sülda 8—10 tuba igatpidi suur, paar pisikest akent. Tükki kolmkümmend magamislavasid, kõik kohad põhku täis. Põrand aukline, pimedas võid jala murda ja pea vastu toepostisid ära tõugata (postid pandud alla, et lagi maha ei kukuks). Teine niisugune oli tähetorni nime all suur kahekordne küün, mille pealmine kord viimasel ajal kinni on pandud, sest alumiin korral ei juletud siis elada kui peal kah elati, majalogu on kokkulangemisel.”³³

Kundas nõudsid töölised muu hulgas ka toore käitumisega vabrikuvälise esindaja vallandamist. Kuidas sündmused edasi arenesid, pole teada. Võiks vaid märkida, et 1917. aasta sügiseks kujunes Kunda revolutsioonilise liikumise väljapaistvaks tugipunktiks Eestis.

Tallinnas ja Narvas töötasid suuremad vabrikud ja tehased esialgu edasi, kuid vastuolud tööliste ja kapitali huvide esindajate vahel kasvasid kõikjal. Nii näiteks kujunes aprillis olukord väga teravaks Vene-Balti tehases seoses tehase materjalilao kuritahtliku süütamisega, mis ilmselt oli organiseeritud vabrikuvälise poolt. Küsimuse selgitamiseks vangistasid töölised vabrikumiilitsa kaasabil ettevõtte teenistujate hulgast kümmekond kahtluselust isikut, kaasa arvatud ka direktori abi Kušelev.³⁴ See Vene-Balti tehase tööliste samm iseloomustab nende suurt initsiatiivi, mille mahasurumiseks pidi tehase administratsioon ja ettevõtte juhatus otsima abi otse Ajutiselt Valitsuselt. Sündmust lähemalt uurimata võttis viimane kapitalistid viivitamatult oma kaitse alla.

Vene-Balti tehase töölisvanemate nõukogu taotles ka edaspidi töölistekontrolli organiseerimist. Sellest kõneleb tehase direktori protestikiri 10. maist Tallinna Nõukogule, milles ta märgib, et töölisvanemate nõukogu teeb tegemist peamiselt tehase juhtimisse vahelesegamisega ning nõuab endale kontrollimise õigust.³⁵

Alates maist teravnes Tallinnas tööliste võitlus palkade tõstmise eest ning elukalliduse tõusu vastu. Märtsis-aprillis nõudsid töölised ajutiste

³² „Kiir”, 20. juunil ja 10. juulil 1917.

³³ „Kiir”, 7. apr. 1917.

³⁴ „Kiir”, 21. apr. 1917.

³⁵ ENSV ORRKA, f. 1804, nim. 2, s.-ü. 6952, 1. 3.

minimaalpalgamaärade kehtestamist. Need nõudmised olid võrdlemisi tagasihoidlikud. Nii näiteks otsustas Lutheri vabriku töölisvanemate nõukogu fikseerida minimaalpäevapalgaks meestele tükitöödel 5 rubla, ajatöödel 4 rubla ja naistele vastavalt 3 ja 2 rubla 50 kopikat, meestööliste kohtadel töötavatele naistele nähti ette vastav meeste palk.³⁶

1. mai istungil kinnitas Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu minimaalpalkade määrad kehtivusega samast päevast. Tekstiilitööstuses olid minimaalpalgad üldiselt 3-st rublast kuni 4 rubla 50 kopikani, kvalifitseeritud ketrajatel ja meistriabidel 6 rubla. Tsemenditööstuses kõikusid minimaalpalgad 4-st rublast 5-e rublani. Kõige kõrgemad olid nad metallitööstuses, naistööliste jaoks 3—4 rubla, meestööliste jaoks 4 rubla kuni 7 rubla 50 kopikat, täppismehhanismide monteerijatele 8 rubla päevas.³⁷ Õpilastele oli esimesel poolaastal minimaalpalgana ette nähtud 1 rubla 25 kopikat, mis järk-järgult tõusis kolmanda aasta teiseks pooleks 4 rublani.³⁸

Suuremates ettevõtetes rakendati tööliste poolt nõutud minimaalpalkasid ellu järk-järgult. Väiksemates ettevõtetes, kus töölised olid organiseerunud nõrgemini, avaldasid ettevõtjad suuremat vastupanu. Olukorda ise loomustab „Kiires” toodud sõnum Tallinna tikuvabrikust, mis kuulus tolle aegsele linnapeale Beljaginile. Tikuvabriku tööruumid öeldi sarnanevat endise „Paksu Margareta” vanglaga. Naiste päevapalk oli 1 rubla 30 kuni 1 rubla 40 kopikat. Neile, kes nõudsid palkade tõstmist, soovitas hr. Beljagin hakata päevas töötama 8 tunni asemel 12—16 tundi.³⁹

Samal ajal, kui alles toimus võitlus Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu poolt kinnitatud ajutiste minimaalpalkade elluviimise eest, süvenes toiduainete kriis ja tõusis kiiresti elukallidus. Seepärast ei saanud märtsis-aprillis nõutud ajutised minimaalpalgamäärad töölisi mai lõpul enam rahuldada.

29. mail arutas Tallinna Töölisvanemate Kesknõukogu järjekordselt tööliste palkade küsimust. Aruandja märkis, et kapitalistid püüavad meelega süvendada töötaolekut ja selgitas, kui vajalik on kehtestada tööliskontroll tootmise üle.⁴⁰

Koosolekul vastuvõetud resolutsioonis nõuti minimaalse tunnitasu sissekandmist tööraamatutesse ja kõikidele töölisele kahekordse minimaalpalga garanteerimist (mis aga ei tähendanud üldist palkade kahekordistumist). Nõudmise mitterahuldamise korral otsustati Nõukogus esineda vastavate ettevõtete ülevõtmise taotlusega. Ühtlasi peeti vajalikuks Töölisvanemate Kesknõukogusse (Keskkomiteesse) kutsuda selle tugevdamise eesmärgil otsustava hääleõigusega esindajaid teistest töölisorganisatsioonidest.

Ülalnimetatud koosolek toimus ajal, kui Tallinna töölisi haaras ühtlasi väga pingeline poliitiline võitlus. 26. mail oli Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu bolševike ettepanekul vastu võtnud tööliste revolutsioonilise nõudmise — võtta võim kubermangus nõukogude kätte. Kuna Tallinna Nõukogus oli tollal esseeride enamus,⁴¹ siis lisati sel-

³⁶ „Kiir”, 22. märtsil ja 22. apr. 1917.

³⁷ Võrdluseks võib märkida, et Krulli tehases said 1917. a. veebruari esimesel poolel katelised keskmiselt 4 rubla 38 kopikat, valajad 4 rubla 82 kopikat, mehaanikud 5 rubla 69 kopikat ja monteerijad 6 rubla 99 kopikat päevas (ENSV RAKA, f. 218, nim. 2, s.-ü. 42, l. 335).

³⁸ «Известия Ревельского Совета Рабочих и Военских Депутатов», 5. mail 1917.

³⁹ „Kiir”, 24. apr. 1917.

⁴⁰ ENSV ORRKA, f. R-333, nim. 1, s.-ü. 13a, l. 81.

⁴¹ Esimest korda kujunesid fraktsioonid Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus kindlapiirilisel väljal 13. mai koosolekul, mil Täitevkomitee ümbervalimistel 197 häälest said esseerid 87, bolševikud 58, menševikud 29, erapooletud 22 häält (vt. „Kiir”, 15. mail 1917).

lele otsusele ka reservatsioon „kuni uue kubermanguvalitsuse valimiseni”.

Juba samal õhtul kui ka järgnevatel päevadel toimusid tööliste koosolekud, kus toetati seda Nõukogu otsust ja nõuti, et võim peab nõukogude kätte minema mitte ajutiselt, vaid alaliselt. 28. mail toimus Tallinnas eeltoodud nõudmise toetamiseks meelevaldus. Olles revolutsiooniliste jõudude surve all, olid vabrikandid neil päevil tööliste majanduslike nõudmiste suhtes võrdlemisi järeleandlikud. Mõnes ettevõttes tõsteti palkasid ja püüti nõudmisi kompromissi teel lahendada. Teisal lubati tööliste nõudmine 100%-lise minimaalpalgalisa osas täielikult rahuldada. Vene-Balti tehases kinnitas direktor tööliste üldkoosolekul isiklikult 100%-lise minimaalpalgalisa maksmise suhtes 25. mail saavutatud kokkulepet.⁴²

Kuid siis asus kontrrevolutsioon Ajutise Valitsuse toetusel pealetungile. 28. mail ilmus „Pravdas” V. I. Lenini artikkel „Kontrrevolutsioon asub pealetungile”, milles ta märgib, et „narodnikutest ja menševikest ministrite abil organiseerivad kapitalistid pealetungi vabadusele”.⁴³

Vürst Lvov saatis Tallinna kindluse komandandile telegrammi, milles nõuti, et „kord tuleb jalule seada”.⁴⁴ Tallinna saabunud Petrogradi Nõukogu esseeridest esindajad aitasid omalt poolt „korra jaluleseadmiseks” igati kaasa. Nende mõjutusel muudeti 30. mail Tallinna Nõukogus „võimu ülevõtmise” otsus.

Kapitalistid muutusid julgemaks. Tööliste palganõudmisi hakati kindlalt tagasi lükkama. Ka Vene-Balti tehase direktor pidas varemantud lubadusi ülearusteks. Palkade tõstmise asemel teatas ta, et mürskude osakond, kus töötas 3000 töolist, lõpetab oma tegevuse Tallinnas ja et osakonna sisseseade viiakse üle Taganrogi. 30. mail anti korraldus alustada tööpinkide demonteerimist.⁴⁵ Olgu selgituseks märgitud, et just mürskude osakonna töölised olid oma nõudmiste eest väga energiliselt välja astunud.

See oli esimeseks sümptomaatiliseks ähvarduseks mitte ainult Vene-Balti, vaid kogu Tallinna tööstusproletariaadile. Vene-Balti tehase töölised otsustasid üksmeelselt avaldada vastupanu. Tööpinkide lahtivõtmise korraldus jäeti täitmata. Järgmisel päeval avaldasid mürskude osakonna töölised „Kiires” üleskutses kõigile Tallinna töölistele. Üleskutses, kus oli ära toodud vabrikuvalitsuse otsus ja põhjendused osakonna evakueerimiseks, öeldi:

„Kuid meil kuulijaoskonna” töölistel on teada, et nimetatud jaoskond evakueeritakse kapitalistide kasude püüetel.

Meil, Tallinnas, ei jõua nad organiseeritud tööliste nõudmistele vastu panna”.⁴⁶

Tööliste üksmeelse väljaastumise tulemusena jätkas mürskude osakond tööd Tallinnas.

31. mail toimunud Tallinna töölisvanemate üldkoosolekul teatas „Dvigateli” tööliste esindaja V e i d e m a n n, et vabrikuvalitsus on tagasi lükanud nende palkade tõstmise nõudmise ja et töölised valmistuvad seepärast vabriku juhtimist enda kätte võtma.⁴⁷ Alanud reaktsiooni surve tingimustes aga nurjus see „Dvigateli” tööliste taotlus.

Uha teravneva klassivõitluse olukorras olid mõned tööliste saadikud Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogus osutunud tööliste huvide kaitsmisel kõikuvaiks ning kaotanud nende usalduse. Seepärast

⁴² ENSV ORRKA. f. R-1216, nim. 1, s.-ü 4, 1-d 94 ja 96.

⁴³ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 492.

⁴⁴ „Kiir”, 31. mail 1917.

⁴⁵ Sealsamas.

⁴⁶ „Kiir”, 5. juunil 1917.

⁴⁷ Sealsamas.

otsustati veel sama päeva õhtul toimunud Tallinna bolševike parteiorganisatsiooni koosolekul, mida juhatas R. V a k m a n n „Dvigatelist”, astuda otsustavaid samme selleks, et vabrikutes saadikute ümbervalimistel saadetak Nõukogusse vaid kindlad ja julged tööliste esindajad.⁴⁸ Mitmes ettevõttes tehtigi seda üsna pea. Nii näiteks valisid „Volta” töölised, kelle saadikud olid astunud esseeride parteisse, 5. juunil toimunud üldkoosolekul suure häälteenamusega oma uuteks esindajateks bolševikud. Samal päeval kuulasid „Dvigateli” töölised üldkoosolekul ära saadikute aruanded ja otsustasid neist kahe asemele uued valida. Mitmekordse häälteenamusega valiti saadikuteks bolševikud G. K u d e b e r g ja H. G r o s s m a n n.⁴⁹ Selle tulemusena tugevnes bolševike fraktsioon Tallinna Nõukogus, kuid saadikute arvuline enamus jäi ikkagi veel esseeridele (peamiselt sõjaväelaste saadikute arvel).

Palkade tõstmise küsimuse lahendamiseks moodustati Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu poolt 2. juunil segakomisjon, kuhu kuulus Tallinna Nõukogu töölissektsiooni poolt 3, sõjaväelaste saadikute poolt 2, Nõukogu juurde loodud tööstuskomitee poolt 3, toitluskomisjoni poolt 2, Töölisvanemate Nõukogude Keskkomitee poolt 3, Ametiühingute Keskbüroo poolt 3 ja Kindluse Ehitustööliste Vanemate Liidu poolt 2 esindajat.⁵⁰ Segakomisjonile tehti ülesandeks selgitada: 1) palkade määrad 1914. aastal (enne sõda) ja 1917. aastal; 2) tarbeainete hindade tõus sõja ajal; 3) keskmise perekonna ligikaudne elatusmiinimum ja 4) ettevõtete maksevõimet.⁵¹ Komisjoni töö kestis ligi kuu aega. Eelnimetatud küsimuste selgitamiseks koguti hulgaliselt materjale ja kokkuvõtted suudeti esitada alles juuni lõpul.

Juunis avaldusid nii töölisklassi kui kapitalistide taotlused järjest selgemini. Iseloomulikult tulid need esile juba kahe Petrogradis üheaegselt toimunud konverentsil. Ühel neist — vabriku- ja tehasekomiteede konverentsil — oli esindatud töölisdemokraatia, teisel — tööstuse ja kaubanduse esindajate konverentsil — ülevenemaalise kodanluse esindajad. Esimesel otsustati suure häälteenamusega organiseerida tööstusliku tootmise alal tööliskontroll⁵² ning võeti vastu V. I. L e n i n i poolt koostatud „Resolutsioon laose vastu võitlemise majanduslike abinõude kohta”.⁵³

Kapitalistid olid otsustavalt igasuguse kontrolli vastu ja ähvardasid ettevõtete sulgemisega, mida järgnevalt üha suuremas ulatuses tehtigi.

Eestis oli juunis suletud ettevõtteist üks suurimaid Viljandi linavabrik, mis kuulus eesti rahvusliku kodanluse kohalikele esindajatele. Algul oli vabriku juhatus püüdnud töölistele survet avaldada aktiivse töölisvanema vallandamisega. Töölised aga otsustasid 7. juunil toimunud üldkoosolekul tagandada vabriku direktori ja raamatupidaja nende jämeda käitumise pärast, ning ennistada oma kohale ja õigustesse juhatuse poolt vallandatud töölisvanema.⁵⁴ Vabriku juhatus teatas seepeale, et alates 21. juunist jäetakse vabrik määramatuks ajaks seisma. Vaatamata tööliste vastupidistele pingutustele see teostuski. Vabriku direktor olla sel puhul öelnud, et küll nälg ajab töölisi edaspidi tööle ka näljapalga eest.⁵⁵ Vabrik jäetigi seisma ja suudeti tööle rakendada alles pärast kapitalistide võimu kukutamist.

Tööliste poolt esitatud nõudmistele puhul kavatses ka Tartus asuva Faure

⁴⁸ „Kiir”, 2. juunil 1917.

⁴⁹ „Kiir”, 15. juunil 1917.

⁵⁰ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 80.

⁵¹ ENSV RAKA, f. 218, nim. 2, s.-ü. 13, l-d 22, 86.

⁵² ENSV ORRKA, f. R-1228, nim. 1, s.-ü. 28, l. 7.

⁵³ Vt. V. I. L e n i n, Teosed, 24. kd., lk. 473—475 ja märkus 103.

⁵⁴ „Sakala”, 9. juunil 1917.

⁵⁵ „Tööline”, 31. okt. 1917.

masinaehitustehase juhatus juunis sulgeda ettevõtte ja saata sõjaväekohustuslikud töölised sõjaväkke.⁵⁶

11. mail seismajäänud Türi paberivabrikus kavatseti tööd uuesti alustada juuli algul. 23. juunil pandi vabrikuvalitsuse poolt üles ka vastav teade. Kui aga tööliste poolt esitati palkade tõstmise nõudmine, keeldus vabrikuvalitsus tööd alustamast.

Keemia- ja Paberitöölise Ametiühing saatis oma esindajad Türi paberivabrikusse olukorda selgitama. 2. juulil toimus tööliste üldkoosolek, kus ühel häälele nõuti Tallinna Nõukogu poolt kinnitatud miinimumpalkade rakendamist. Üsna tagasihoidlikult avaldati tööliste poolt ka soovi, et võimaluse korral vabrik hakkaks tööle kolmes vahetuses, mis tähendas 12-tunniliselt tööpäevalt üleminekut 8-tunnilisele tööpäevale.⁵⁷

Vabrikuvalitsus keeldus tööliste nõudmisi rahuldamast. Ametiühing pöördus seejärel Tallinna Nõukogu töölissektsiooni poole, et see Türi tööliste abistamiseks samme astuks, kuna „vabrikuvalitsus tahab näljaga töölisi sundida viletsaid palkasid vastu võtma”. Kuid ka see ei andnud vajalikke tulemusi.

Laiemalt arutati töölisklassi olukorda 19.—28. juunini toimunud Tallinna tööstusrajooni⁵⁸ töölisvanemate nõukogude konverentsil, millest ka teiste töölisorganisatsioonide esindajad osa võtsid. Konverentsil oli esindatud 44 000 organiseeritud töölisi.⁵⁹

„Dvigateli” vabrikuvanemate poolt valitud komisjon tegi ettepaneku kõrvaldada kaubanduses vaheltkauplejad, allutada vabriku raamatupidamine töölisvanemate nõukogu kontrollile, moodustada komitee ettevõtete varustamiseks toorainetega ja asutada üleriiklik tööbörs.

Pärast kohapealsete aruannete ärakuulamist arutati vabriku- ja tehasekomiteede ülesandeid ja osatähtsust ametiühingulises liikumises, tootmise kontrolli ja reguleerimise, tööbörsi ja tarbimiskooperatiivide organiseerimise ning tööliste sotsiaalkindlustuse küsimusi — seega samu küsimusi, mida oli arutatud ka Petrogradi vabriku- ja tehasekomiteede konverentsil.

Aruannetest selgus, et töötaolek süvenes üha enam ja et vabrikandid kavakindlalt püüdsid tööpuudust suurendada.⁶⁰

Konverentsi 8-ndal päeval võeti vastu V. I. Lenini poolt koostatud „Resolutsioon laose vastu võitlemise majanduslike abinõude kohta”, mille oli vastu võtnud juba Petrogradi vabriku- ja tehasekomiteede konverents.⁶¹ Mis puutub tööliste tarbeainete jaotamisse, siis leiti, et see peaks toimuma Tallinna Kesk-Tööliskooperatiivi kaudu ja et selleks tuleb asuda viimase põhikirja väljatöötamisele.⁶² Tootmise osas nõuti aktiivset ja organiseeritud osavõttu ettevõtete juhtimisest kohtadel.

30. juunil oli Tallinna Nõukogus järjekordselt päevakorras palgatõstmise küsimus. Arutati olukorda Vene-Balti tehases, kus 27. juunil oli mõnedes töökodades puhkenud streik, mis oli muutumas üldiseks. Nõukogu kinnitas Vene-Balti tehase tööliste 100%-lise minimaalpalgalisa.⁶³

Teiseks kuulati ära kuu algul Nõukogu poolt moodustatud segakomisjoni aruanne.⁶⁴ Sellest selgus, et tarbeainete hinnad on sõja algusest kuni 1917. a. juunini üksikjuhtudel tõusnud kuni kümnekordseks, keskmiselt viie-

⁵⁶ „Töö Lipp”, 22. juunil 1917.

⁵⁷ ENSV RAKA, f. 218, nim. 2, s.-ü. 140, l. 62.

⁵⁸ Tallinna sõjatööstusrajoon hõlmas 1917. a. Eestimaa kubermangu täielikult ja Liivimaa kubermangust rinde tagalasse jääva osa.

⁵⁹ „Kiir”, 20. juunil 1917.

⁶⁰ „Kiir”, 21. juunil 1917.

⁶¹ „Kiir”, 5. juulil 1917.

⁶² ENSV ORRKA, f. R-1228, nim. 2, s.-ü. 23, l. 18—19.

⁶³ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 96.

⁶⁴ Vt. lk. 237.

kordseks. Palkade tõus oli sellest kaugemale maha jäänud. Komisjoni kasutuses olevate materjalide järgi olid palgad samal ajal üksikutes ettevõtetes tõusnud kõige rohkem 250—275%, mõnedes aga ei ületanud see 150—200%.⁶⁵ Keskmise, arvestuse aluseks võetud 3,5-liikmelise perekonna elatusmiinimumiks oli 1914. aastal 75 rubla 88 kop., 1917. aasta juunis 287 rubla 61 kop. kuus ehk vastavalt 2.38 ja 9.60 rubla päevas. Ühtlasi märgiti, et ettevõtete kasumid olid sõja ajal kõikjal erakordselt tõusnud.

Segakomisjoni poolt pandi ette, et lihttöölise palk peaks olema vähemalt 8 rubla päevas, kvalifitseeritud töölise palk aga vastavalt kõrgem. Kokkuvõttes leidis segakomisjon, et minimaalpalkadele tuleb juurde lisada 100%. See ettepanek võeti Nõukogus vastu suure häälteenamusega (133-st saadikust 91 poolt, 42 erapooletut).⁶⁶ Ühtlasi otsustati kõrgendatud palgad kehtestada alates 1. juunist.

Vastavalt kõrgendatud määradele ulatus kindlustatud palk 6-st kuni 16-ne rublani. Kõrgendatud palgamäärade konkreetse näitena võib esitada tööliste palgad jahutõöstuses: I kategooria oskustöölised pidid saama vähemalt 14 rubla, II kategooria — 13 rubla, lihttöölised — mehed 8 rubla ja naised 6 rubla päevas.⁶⁷

Osa vabrikantidest nõustus Tallinna Nõukogu poolt vastuvõetud palgamääradega, teised nõustusid ainult osaliselt. Täielikult lükati tööliste nõudmised tagasi „Voltas” ja „Dvigatelis”.⁶⁸ Nii ühes kui ka teises ähvardasid vabrikandid tehase sulgemisega.

Tööliste olukorda raskendas reaktsiooni üldine pealetung. 18. juunil, s. o. päeval, mil toimus Venemaa proletariaadi revolutsiooniliste jõudude sõjavastane demonstratsioon, ajas Ajutine Valitsus soldatid rindel pealetungile.

Järgnesid tööliste protestid, mis juuli alguseks kasvasid massilisteks meelevaldusteks sõja ning reaktsiooni vastu, rahu ja revolutsiooni kaitseks. Tallinnas toimus 4. juulil võimas demonstratsioon, millest võtsid osa kümned tuhanded töölised.

Samal ajal aga asus Ajutine Valitsus relvajõul ning vägivallaga maha suruma revolutsioonilist liikumist. Kaksikvõim lõppes kodanluse kasuks. Kuid revolutsioonilise proletariaadi teadlikkus ning organiseeritus olid kasvanud niivõrd tugevaks, et Ajutisel Valitsusel puudus jõud pidurdada revolutsiooni edasiarenemist ja suruda töölisi tagasi endisesse õigusteta palgaorjade seisundisse. Seda mõistsid üha selgemini ka vabrikandid ise. Selles olukorras panid nad oma peamise lootuse majandusliku laose ja tootmise desorganiseerimise süvendamise taktikale, et sel teel segi paisata töölisklassi organiseeritud jõude.

Juba artiklis „Laos ähvardab”⁶⁹, mis ilmus 14. mail „Pravdas”, hoiatas V. I. Lenin rahvahulki süveneva laose ja läheneva katastroofi eest. Hiljem peatus Lenin korduvalt kapitalistide kuritegelikul majanduse desorganiseerimise poliitikal. Juunis ilmus „Kiires” V. Kingisepa artikkel „Tööstuse hävitajad”, kus ta juhib tähelepanu esiteks kapitalistide röövmajandusele, teiseks kapitalistide arvamusele, et kapital väljub laosest võitjana. „Nad usuvad, et ära näljutatud töörahvas neile siis vastu panemata saagiohvriks langeb, keda koorida võib piirita.”⁷⁰

„Dvigatelile” ja „Voltale” järgides jätsid ka rida väiksemaid ettevõteteid tööliste nõudmised ning Tallinna Nõukogu otsuse tähele panemata.

⁶⁵ ENSV RAKA, f. 218, nim. 2, s.-ü. 13, l. 22 (86).

⁶⁶ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 96.

⁶⁷ „Tööline”, 14. aug. 1917.

⁶⁸ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 114.

⁶⁹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 362 jj.

⁷⁰ „Kiir”, 9. juunil 1917.

Neist Johanson'i paberivabrikus ja Makarovi saeveskis alustasid töölisel 18. juulil streiki.⁷¹

15. juulil toimus „Volta” tööliste üldkoosolek. Töölisel olid väga pinevil. Ajutise Valitsuse viimased kontrrevolutsioonilised sammud olid põhjustanud suurt ärevust. Palkade tõstmise küsimus jäi endiselt lahtiseks. Kuna vabriku direktor hoidus koosolekust kõrvale, siis otsustati ta lugeda tagandatuks ja nõuda tehase rekvireerimist. Ühtlasi avaldati protesti Ajutise Valitsuse kontrrevolutsioonilise tegevuse vastu.⁷²

18. juulil arutasid „Dvigateli” töölisel tekkinud olukorda üldkoosolekul ja teatasid Tallinna Nõukogule, et kui tehase juhatus 21. juuliks uute vastuvõetud palgamääradega ei nõustu, siis on nad sunnitud streiki alustama. Ka „Dvigateli” töölisel nõudsid ettevõtte rekvireerimist.

21. juulil andsid Töoministeriumist tagasisaabunud delegaadid Tallinna Nõukogus oma sõidust aru. Nad teatasid, et ministeriumilt ei ole töölistel lootust mingisugust toetust.⁷³

26. juulil arutas Tallinna Nõukogu uuesti palkade küsimust. Selgus, et „Dvigatelis” ja „Voltas” ei taha vabrikandid palkade tõstmisest ikkagi veel midagi teada ja kavatsevad endiselt tehaseid sulgeda.⁷⁴ Nõukogu poolt võeti vastu deklaratsioon, milles anti ülevaade kujunenud olukorrast ning märgiti, et töölisorganisatsioonid on konfliktis lahendamiseks teinud äärmisi pingutusi, et pärast kõikide vahendite kasutamist esitatakse vabrikantidele palkade tõstmise küsimuses ultimatiivne nõudmine, mille rahuldamine oodatakse kuni 31. juulini; keeldumise korral alustatakse samal kuupäeval streiki.⁷⁵ Vastuvõetud deklaratsioon saadeti Nõukogude Ülevenemaalise Kesktäitevkomiteele, Ministrite Nõukogule, Töoministeriumile ja reale teistele keskorganisatsioonidele.

Tööliste nõudmised jäeti rahuldamata ja 31. juulil algaski streik „Dvigatelis” ja „Voltas”,⁷⁶ kus kontoriametnikud end töölistega solidaarseks kuulutasid.

Streiki jätkasid Johanson'i paberivabriku ja Makarovi saeveski töölisel. Streigiga liitusid Balti Puuvillamanufaktuuri 2600 töolist, rida väiksemaid ettevõtteid, 1200 äriteenijat, 1000 kojameest, sadamatöölisi ja teisi, kokku ligi 10 000 töötajat. Streiki juhtis tööliste keskkomisatsioonide poolt loodud streigi keskkomitee, kelle juures asus ka streigikassa.

Streigi keskkomitee aruande järgi oli 8. augustiks rahuldatud nõudmisi kokku ainult 164 töölise osas. Streiki jätkasid 9619 töolist.⁷⁷

„Volta” tehase juhatus kuulutas 3. augustil tehase suletuks.⁷⁸ See tähendas lokauti. Töölisel keeldusid lõpparvet vastu võtmast.

„Dvigatelis” ei kuulutatud tehast küll suletuks, kuid ilmselt ei kavatse nud juhatus ja administratsioon tööd jätkata.

Juhuslik ei saanud olla ka see, et augusti algul algatati Ajutise Valitsuse vastavates instantsides kolme streikiva suurettevõtte — nimelt „Dvigateli”, „Volta” ja Balti Puuvillamanufaktuuri — Tallinnast evakueerimise küsimus ning asuti nõutama vajalikke krediite.⁷⁹ Kui Balti Puuvillamanufaktuuris palkade küsimus augusti keskel lahenes, langes selle ettevõtte evakueerimine esialgu päevakorrast ära.

⁷¹ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l-d 10—11 ja 98.

⁷² „Tööline”, 18. juulil 1917.

⁷³ „Tööline”, 24. juulil 1917.

⁷⁴ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 114.

⁷⁵ Sealsamas.

⁷⁶ „Tööline”, 1. aug. 1917. — „Dvigatelis” oli töölisi 1600, „Voltas” — 1400.

⁷⁷ „Tööline”, 10. aug. 1917.

⁷⁸ «Красный архив», 1940, nr. 4, lk. 20.

⁷⁹ ЦГВИА (= Центральный государственный военно-исторический архив в Москве), f. 369, nim. 6, s.-ü. 335, l. 18.

Väga tõsiseks kujunes „Volta” ja „Dvigateli” tööliste olukord. Viimased saatsid oma esindajad Petrogradi, et välja selgitada Ajutise Valitsuse suhtumist kõnesolevasse küsimusse. 10. augustil toimunud tööliste üldkoosolekul teatasid tagasisaabunud delegaadid R. Vennikas ja E. Petermann, et Ajutine Valitsus on ettevõtjatega kindlas blokis.⁸⁰

Üldine poliitiline olukord muutus iga päevaga pingelisemaks. Üha tugevamini andis end tunda reaktsioonirinde pealetung revolutsioonilisele töölisklassile.

26. juulist 3. augustini toimus pärast kaksikvõimu lõppu alanud reaktsiooni võimutsemise olukorras illegaalselt VSĐT(b)P VI kongress. Kongress kutsus proletariaati valmistuma otsustavaiks lahinguiks töörahva võimu eest.

Tallinnas 13.—16. augustini peetud Põhja-Balti (Eestimaa) parteiorganisatsioonide II konverents võttis omaks VSĐT(b)P VI kongressi otsused, mis suunasid relvastatud ülestõusule.⁸¹

Augustiks kujunenud olukorda iseloomustavad kuu keskpaiku toimunud kaks erisuunalist laiemat nõupidamist. Üks neist oli Petrogradi vabrikua ja tehasekomiteede konverents, millest osa võtsid Venemaa suurima tööstuskeskuse tööstusproletariaadi esindajad. Teine kutsuti Ajutise Valitsuse poolt 12. augustil Moskvasse kokku Riikliku Nõupidamise nime all ja tema ülesandeks oli kontrevolutsiooniliste jõudude mobiliseerimine. Neile mõlemale pööras suurt tähelepanu ka Eesti ajakirjandus.

Tööliste esindajad leidsid, et ainuke väljapääs ähvardavast laosest on võimu üleminek revolutsioonilise demokraatia kätte. Kodanluse esindajad leppisid kokku sellesama revolutsioonilise demokraatia mahasurumiseks. Sellest kõneleb pärast nõupidamist Ülevenemaalise Metallitööliste Liidu⁸² Moskva osakonna poolt Venemaa metallitööliste saadetud üleskutse „Elagu sotsialism!” järgmiselt: „Meie kõikide ees seisab läheneva massilise lokaudi, massiliste vallandamiste ja vabrikute sulgemise oht. Nõupidamisel Moskvast, millest osa võtsid üheteistkümne kõige suurema ettevõtte esindajad, leppisid töösturid kokku selles, kuidas kõige paremini ja kindlamini maha suruda töölisklassi ning avaldasid Rjabušinski suu läbi oma varjatud mõtled, igatsevad soovid: nad ootavad veel veidi, nad ootavad, kuni nälja kondine käsi haarab töölisklassi kõri — siis on nende tund tulnud. Seni ... sulgevad nad mitmesugustel ettekäänitel vabrikuid ja tehaseid ...”⁸³

Kujunenud olukorras otsustasid streikivad „Dvigateli” töölisel 14. augustil toimunud üldkoosolekul uuesti alustada tööd, kuid nõuda Peterburi metallitööliste ametiühingu poolt vastuvõetud palgamäärade⁸⁴ rakendamist 10%-lise mahaarvamiseega.⁸⁵ „Dvigateli” juhatus ei nõustunud ka sellega, vaid ähvardas teha seoses ettevõtte evakueerimisega hoopis sulgeda.

Augustis kujunes tööliste olukord Eestis äärmiselt tõsiseks. Tarbeainete, eriti leiva ja teraviljasaaduste hinnad näitasid enneolematut tõusu. Saksa väed olid Riia all liikvele läinud ning maad ähvardas okupatsioonioht. Kodanlus ruttas seda kasutama oma huvides ning asus sulgema vabrikuid ja tehaseid ning vallandama töölisi. Sellele lisandus reaktsiooniliste jõu-

⁸⁰ „Tööline”, 15. aug. 1917.

⁸¹ „Tööline”, 30. aug. ja 3. sept. 1917.

⁸² Ülevenemaalise Metallitööliste Liitu kuulus sellal 400 000 liiget.

⁸³ ЦГВИА, f. 369, nim. 22, s.-ü. 8, l. 73.

⁸⁴ Nende palgamäärade järgi jagati oskustöölised 4 gruppi à 3 kategooriat. I grupp sai vastavalt kategooriale 2—2.20 rubla, II grupp 1.70—1.90 rubla, III grupp 1.40—1.60 rubla ja IV grupp 1.10—1.30 rubla tunnis. Lihttöölisest said mehed 0.90—1.10 rubla ja naised 0.80—0.90 rubla tunnis.

⁸⁵ „Tööline”, 15. aug. 1917.

dude üldise pealetungi tugevnemine, milles kindral Kornilovi kontrrevolutsiooniline väljaastumine moodustas ühe lüli.

Juba 19. augustil märkis VSDT(b)P Tallinna läti osakonna koosolekul aruandja, juhtiv läti bolševik A m p t m a n n, et päev-päevalt läheb tööliste olukord tõsisemaks. Üksteise järel suletakse vabrikud. Nälg sirutab tööliste poole oma kondised käed. Ajutine Valitsus ei ole astunud vajalikke samme rahvamajanduse korraldamiseks, vaid töötab kontrrevolutsiooni huvides ja kavatseb vabrikuid evakueerida, et lõhkuda revolutsioonilisi töölisorganisatsioone. Aruandja kutsus töölisi üles kõigest jõust võitlema vabrikute sulgemise vastu.⁸⁶

Augusti algul, kui Tallinnas puhkes ulatuslikum streik, oli Riigikaitse Erikomitee esimees P. I. P a l t š i n s k i⁸⁷ saatnud komitee esindaja tutvuma kohapealse olukorraga. Viimane tegi seda kaunis üksikasjaliselt ja esitas 1. septembril ka vastava aruande.⁸⁸ Kuid ära ootamata seda aruannet ja küsimata isegi Põhjarinde ülemjuhataja arvamust, andis Paltšinski 25. augustil korralduse Tallinna tööstusettevõtete viivitamatuks evakueerimiseks.⁸⁹

„Volta” juhatus teataski nüüd töölistele, et tehas evakueeritakse Permi ja laskis otsekohe alustada sisseseade demonteerimist. Sündmuste surve olid streikivad tööliselised sunnitud vastu võtma lõpparve, millest nad varem olid kindlalt keeldunud.⁹⁰ Sama rada läks ka A/S „Dvigatel”. 25. augustil saabusid Petrogradist Tallinna „Dvigateli” peadirektorid, et „isiklikult kiirendada” tehase evakueerimist. Enne streiki, nimelt 26. juulil, oli „Dvigateli” juhatus kaubandus-tööstusministrile teatanud, et aktiivselt oli omandanud Rjazani kubermangus ühe seismajäänud metallitehase, mida ta kavatseb filiaalina välja ehitada ning selleks Tallinna tehastest Rjazani viia ainult need seadmed, mis tegevuseta seisavad. Pealegi polnud Rjazani tehase juurde veel jõutud ehitada vajalikku haruraudteed. „Dvigateli” tööliselised leidsid üksmeelselt, et sellises olukorras tähendaks evakueerimine tootmise desorganiseerimist ja et vabrikantide püüdeks ongi töölisi nälgima jätta. Seepärast avaldasid nad evakueerimise vastu teravat protesti ja tegid kõik selleks, et tehas saaks edasi töötada.⁹¹

27. augustil jõudis Petrogradist Tallinna tööliste poolt varem vallandatud A/S „Bekkeri” tehase direktor Tihhonov koos Mereministeeriumi esindaja admiral Kraftiga. Ka nende sõidu eesmärgiks öeldi olevat evakueerimise kiirendamine. Töölised suhtusid neisse kui kontrrevolutsiooni esindajatesse. Septembri algul toimunud tööliste üldkoosolekul teatas aruandja Semenuhha: „Mustad ähvardavad pilved koguvad meie peade kohta ja seisukoht on meil halvem kui kunagi ennemalt on olnud. Peterburis on kohutav Kornilovi hädaoht ja see on kardetavam, kui väline vaenlane. Peterburis loobitakse töölisli uulitsale ja neid ähvardab näljasurm. Järg on nüüd meie käes. Teade tuli peavalitsusest, et meid on kõiki lahti lastud. Kapitalistid on ennast täiesti organiseerinud.”⁹² Edasi märkis aruandja, et täisvõimuga töötab jälle tehase endine direktor Tihhonov, keda tööliselised on direktori kohalt mitmel korral tagandanud, ning et teda abistab Petrogradist saabunud admiral Kraft. Lõpuks tegi Semenuhha töölistele ettepaneku vangistada Tihhonov ja admiral Kraft kui kontrrevolutsiooni organiseerijad. See ettepanek võeti vastu ja viidi vabrikumiilitsa poolt ka otse-

⁸⁶ „Tööline”, 23. aug. 1917.

⁸⁷ Paltšinski kui suurkapitalistide huvide truu kaitsja tegevuse kohta vt. V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., lk. 325—326 ja lk. 346.

⁸⁸ ЦГВИА, f. 369, nim. 6, s.-ü. 335, l. 38—50.

⁸⁹ „Tööline”, 28. sept. 1917.

⁹⁰ «Красный архив», 1940, nr. 4, lk. 20.

⁹¹ „Tööline”, 1. sept. 1917.

⁹² „Tööline”, 4. sept. 1917.

kohe täide. Hiljem anti vangistatud Tallinna Nõukogu korraldusse, kust nad alles Balti mere laevastiku Tallinna peakomissari Onipko vahendusel vabastati.⁹³

Vene-Balti tehastest tulev sõnum „Töölises” märkis samuti kontrrevolutsiooni pealetungi tehases.⁹⁴

Pärast Kornilovi vandenõu purustamist tuli tööliklassil jätkata võitlust reaktioonijõudude teise rinde — tööstuse ning tööstusproletariaadi desorganiseerimise ja süveneva laose vastu.

Tööstusettevõtete evakueerimine, millega paratamatult pidi kaasnema tööliste massiline vallandamine, kujunes Tallinna tööliste kõige elulisemaks küsimuseks. Seda arutasid töölised vabrikutes ja tehastes. Sellega tegelesid töölisvanemate nõukogud, Tallinna Nõukogu, parteiorganisatsioonid jne. Töölised olid üksmeelselt kapitalistide initsiatiivil ja nende huvides teostatava evakueerimise vastu. Valitsusasutused aga nõudsid „kõrgemate riigihuvide” nimel Ajutise Valitsuse korralduste täitmist.

31. augustil avaldasid VSĐT(b)P Põhja-Balti (Eestimaa) Komitee Büroo, Tallinna Komitee, Tallinna parteiorganisatsiooni sõjaväelaste osakond ja Tallinna linnavolikogu bolševike fraktsioon „Töölises” ühise deklaratsiooni Tallinna tööliste ja tööstusettevõtete olukorra kohta. Selles öeldakse, et Saksa vägede pealetung ja rinde läbimurdmine, mis avas tee Petrogradi peale, asetab Vene revolutsiooni võidud, eriti aga Tallinna töölised erakordselt raskesse olukorda. Pärast üldise olukorra kirjeldamist öeldakse edasi „... sel otsustaval silmapilgul peame meie tarvilikuks veel kord näidata, et ainult revolutsiooniliste rahvahulkade, eesotsas proletariaadi nõudmiste viibimata täitmine veel päästmist võib tuua”.⁹⁵ Deklaratsioonis märgitakse samuti, et bolševikud püüavad ära keelata tootmise piiramist, tööliste lahtilaskmist, vabrikute ja tehaste evakueerimist ja hävitamist, et proletariaadi hulki koondada ning organiseerida, mitte aga lasta laiali paisata.⁹⁶

Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Nõukogus oli evakueerimisküsimust arutatud 30. augustil ja esseeridest ning menševikest koosneva enamuse poolt vastu võetud resolutsioon, milles nõuti Ajutise Valitsuse korralduste täitmist.⁹⁷

Tööliste protesti survele oli Tallinna Nõukogu 1. septembril sunnitud seda küsimust uuesti arutama. Seekord otsustati: „Arvestades tööliste protestidega peatada ajutiselt kõik tööd evakueerimisel kõikides tehastes peale „Volta” tehase.⁹⁸ Viimases oli seadmete ärasaatmine Permi juba alanud.

1.—2. septembril arutati Riigikaitse Erikomitees Tallinna tehaste evakueerimise küsimust. Tallinnas viibinud Erikomitee esindaja märkis oma aruandes, et tööstusettevõtete evakueerimisel tuleb väga suurte tehniliste raskuste kõrval arvestada tööliste vastupanu, sest tööliste hulgad peavad tööstusettevõtete evakueerimist nii ettevõtete omanike kui ka üldse kodanluse kontrrevolutsiooniliseks sammuks.⁹⁹ Riigikaitse Erikomitee esimees Paltšinski pöördus seejärel Ajutise Valitsuse Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja suurtööstur Tereštšenko poole palvega, et Ajutine Valitsus omalt poolt astuks samme Tallinna tööliste vastupanu murdmiseks.

6. septembril sõitsid Tallinna Nõukogu esindajad Pihkvasse Põhjarinde staapi selgitama Tallinna tehaste evakueerimise küsimust. Seal suunati nad staabiülema poolt Riigikaitse Erikomiteesse kui evakueerimise alal

⁹³ ЦГВИА, f. 369, nim. 6, s.-ü. 335, l. 30.

⁹⁴ „Tööline”, 25. aug. 1917.

⁹⁵ „Tööline”, 31. aug. 1917.

⁹⁶ Sealsamas.

⁹⁷ ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 139.

⁹⁸ Sealsamas, l. 142.

⁹⁹ ЦГВИА, f. 369, nim. 6, s.-ü. 331, l-d 128—129.

kõige kõrgemasse organisse.¹⁰⁰ Olgu märgitud, et järgnevalt tegi Põhjarinde ülemjuhataja Riigikaitse Erikomiteest mööda minnes siiski ka korralduse: Tallinna tööstusettevõtete evakueerimine täielikult seisma panna.¹⁰¹

Petrogradis võttis Tallinna tööliste esindajaid vastu Paltšinski isiklikult. Ta püüdis saadikutele kõigepealt selgeks teha, et evakueerimise takistamine olla riigivastane kuritegu. Vallandatud tööliste küsimusest ei soovinud Paltšinski midagi teada ega üldse mitte kõnelda.¹⁰²

Petrogradist tagasisaabunud saadikute aruannet arutati Tallinna Nõukogus 15. septembril. Nõukogu poolt, kus bolševike mõju järjest kasvas, vastuvõetud resolutsioonis märgiti muuhulgas, et Tallinna rajooni tööstusettevõtete evakueerimine kujuneb vaid eraomandusliku varanduse päästmiseks riigi kulul.¹⁰³

Tööliste üksmeelne võitlus pidurdas septembris Tallinna tööstusettevõtete evakueerimist. Kuid tööliste massiline vallandamine jätkus. A/S „Bekkeri” juhatus nõudis septembri keskel 800 tööliste vallandamist.¹⁰⁴ „Dvigatelis” öeldi kõikidele töölistele nende kohad üles. Vene-Balti tehastes teatati mitme osakonna sulgemisest, nende hulgas mürskude osakonna, kus töötas umbes 3000 töolist.

Tallinnas toimunud massilistele vallandamistele järgnesid samasugused ka Narvas ja mujal. Kreenholmi Manufaktuuris ütles vabrikuvälitsus 3528 tööliselise töölepingud üles, sest Moskvas asuv ühingu juhatus ei saatnud sealsetest ladudest Narva vajalikul hulgal toorpuuvilla.

18. septembril arutas küsimust Narva Vabrikukomiteede Keskbüroo. Kreenholmi vabriku olukorrast andis ülevaate bolševik M. Danilov, kes märkis, et tööliste seisukord on kogu Venemaal väga raske, alalõpmata tulevaid teated vabrikute kinnipanemisest, tuhandete ja jälle tuhandete tööliste „värava taha heitmisest” jne. Danilov leidis, et seisukord võib muutuda katastroofiliseks, kui töölistel korda ei lähe tööstuse üle kontrolli kehtestada ja kui riigivõim nõukogude, s. t. rahva kätte ei lähe.¹⁰⁵

26. septembril avaldas „Tööline” teate Kundast, milles kõneldi, et sealset vabrikuvälitsusel on jälle täisvõim käes ja tööliste lahtilaskmine on täies hoos. Ligi 300 lõpparve saanud tööliste hulgas olid ka remonditöölised.¹⁰⁶ Mõni päev hiljem teatati vabriku seismajäämisest. Umbes samal ajal suleti Mõisaküla linavabrik, kus töölistel nõudsid palkade tõstmist 35% võrra ja kavatsesid valida töölisvanemate nõukogu. Töölistele teatati, et vabrikus alustatakse uuesti tööd alles siis, kui sealt on lahkunud tööliste „eestvedajad”.¹⁰⁷ Need ja teised sellelaadilised teated iseloomustavad tolaaegset tööstuse ja tööliklassi olukorda Eestis.

Juba ennegi raske olnud toidu- ja tarbeainete kriisi muutus tööliste massilise vallandamise tagajärjel äärmiselt teravaks. Kohati oli see end väga tõsiselt tunda andnud juba 1917. a. suvel. Tartus algasid 14. juunil toitlusrahutused ja näljavastased meeleavaldused linna toitluskomitee ees. Järgmisel hommikul kogunes rahvahulk Tartu Nõukogusse, nõudes toiduainetarude kontrollimist ärides ja eraisikute juures. Täitevkomitee poolt teostatud läbiotsimised andsid ka tulemusi. 19. juunil toimus kannatava elanikkonna meeleavaldus maakonna ja kubermangu toitluskomitee ees.¹⁰⁸

¹⁰⁰ „Tööline”, 22. sept. 1917.

¹⁰¹ ЦГВИА, f. 369, nim. 6, s.-ü. 331, l. 130.

¹⁰² ENSV ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 148.

¹⁰³ Sealsamas, l. 149.

¹⁰⁴ „Tööline”, 19. sept. 1917.

¹⁰⁵ „Rahvaleht”, 20. sept. 1917.

¹⁰⁶ „Tööline”, 26. sept. 1917.

¹⁰⁷ „Töö Lipp”, 19. sept. 1917.

¹⁰⁸ ENSV ORRKA, f. R-1337, nim. 1, s.-ü. 17, l. 64.

Peab märkima, et toitluskomiteede¹⁰⁹ suhtes oli rahvas üldiselt umbusklik, sest linnas olid need komiteed enamasti väikekodanluse, maal — külakodanluse esindajate käes, kes eelkõige püüdsid hoolt kanda endi isiklike varude eest. Puudustkannatavad ja nälgivad elanikud moodustasid mitmel pool nälginute komiteid, kes võitlesid tarbeainete õiglasema jaotuse eest. Tallinna Nälginute Komitee korraldas suurema meelevalduse 1. juulil, millest hulgaliselt osa võttis soldatite naised. Punaste lippudega ja nõudmistega „Leiba! Suhkrut! Jahu!” läks rongkäik Toompeale, kus avaldati tormilist protesti kubermangukomissar P o s k a vastu. Meelevalduse lõpul anti Tallinna Nõukogule üle Nälginute Komitee poolt väljatöötatud nõudmised elukalliduse vastu võitlemiseks.

Soldatinaiste rasket olukorda iseloomustab üks soldatinaine järgnevalt: „... mis jääb teha tööliste naistel, nende tööliste perekondadel, kes on kistud ära oma töö juurest ja saadetud maailma tapalavale? Need töölistes nälgivad kaevikutes, nende naised ja lapsed on aga kodus otsekohe näljasurmale määratud. Praegu saavad soldatinaised ainult 9 rbl. 90 kop. kuus, millest ei jätku ei elamiseks ega ka suremiseks.”¹¹⁰

Tallinna Nõukogu juurde asutatud vastav komisjon konstateeris augusti keskpaiku, et sõjaväelaste perekondade olukord on raske ja üle 17 000 inimese vajaksid viivitamatult abi.¹¹¹ Seda aga ei saadud anda. Küll aga kasvab sügise saabumisel puudus, viletsus ja nälg.

21. augustil avaldab kindluse komandant oma päevakäsus arvamust, et majanduselu üldise laostumise olukorras pole kohalikud organid suutelised kindlustama elanikkonna varustamist toiduainetega. Ühtlasi märgib ta hoiatavalt, et kui varem oli vajaduse korral võimalik tsiviilelanikke mõnel määral varustada toiduainetega ka intendantuuri varude arvel, siis edaspidiseks ei näe ta selleks võimalusi.¹¹²

Septembri lõpul kirjutavad ajalehed leivapuudusest Tallinnas. „Tööline” märgib, et ka nendes ettevõtetes, kus on olemas jahuvarusid, vähendatakse leiva küpsetamist, sest ettevõtjad ootavad hindade kõrgendamist.¹¹³ Tallinnas oli augustikuu leivatšekkide järgi iga elanik saanud $\frac{3}{4}$ naela, raske töö tegijad — 1 nael leiba päevas.¹¹⁴ Mõni päev hiljem märgib aga sama ajaleht, et Tallinna Toitluskomitee arvamisel saab uute leivatšekkide järgi välja anda ainult $\frac{1}{2}$ naela leiba inimese kohta päevas; ainult neile, kes rasket tööd teevad, jäi endine norm — 1 nael päevas.¹¹⁵ Ühtlasi kõneldakse oodatavast leivahindade tõusust.

1. septembril teatas kindluse komandant oma päevakäsus intendantuuri ladudest väljaantavate toiduainete uued hulgimüügi hinnad.¹¹⁶ Kõrvutades neid 20. mai päevakäsus kehtestatud hindadega, saame järgmise pildi:

Intendantuuri hulgimüügi hinnad rublades puuda eest

	mai-august	september
Rukkijahu	3.20	7.—
Rukkileib	3.30	7.20
Nisujahu, jäme	3.70	8.00
Nisujahu, valge	4.50	12.00
Tangud	4.60	10.00
Herned	3.40	10.00

¹⁰⁹ Eestis tegutsesid sellal kaks kubermangu toitluskomiteed (Tallinnas ja Tartus) ning peale nende veel maakondade, linnade ja valdade toitluskomiteed.

¹¹⁰ ENSV ORRKA, f. R-1228, nim. 2, s.-ü. 29, l. 20.

¹¹¹ „Tööline”, 19. aug. 1917.

¹¹² Peeter Suure nimelise merekindluse komandandi päevakäsk nr. 1527, 21. augustist 1917.

¹¹³ „Tööline”, 6. sept. 1917.

¹¹⁴ „Tööline”, 12. aug. 1917.

¹¹⁵ „Tööline”, 9. sept. 1917.

¹¹⁶ Päevakäsk nr. 1645, 1. septembrist 1917.

Või hinnaks oli 20. mail määratud 56 rubla 20 kop. puud, 25. septembril tõusis see 120 rublale.

Toitlusministri poolt Eestimaa kubermangu jaoks kinnitatud uute hulgi-müügihindade järgi tõusis septembri algul rukki hind 6 rublale 10 kopikale puud,¹¹⁷ alates 23. septembrist aga 7 rublale 40 kopikale. Rukkijahu hind määrati samal ajal 8 rublale 60 kopikale puud ja leiva hind 23 kopikale nael.¹¹⁸ Tegelikud hinnad kujunesid aga märksa kõrgemaks.

Vaatamata ka uutele, kõrgendatud hindadele, ei lasknud osa äri-omanikke oma varjatud viljavarusid veelgi müügile, vaid eelistasid oodata, spekulleerides näljale ning hindade edasisele tõusule.

Jahutõestuse Tööliste Ametiühing arutas jahu varjamise küsimust ja otsustas teostada jahuvarude kontrolli. Selle tulemusena avastati suuri varjatud varusid. Nii näiteks teatas Brockhauseni leivaäri, et rukki- ja püüli-jahu on täiesti otsas. 28. ja 29. septembril toimunud läbiotsimisel leiti aga salavarudest 587 kotti rukkijahu, 314 kotti rukkipüüli, 2000—2500 puuda rukkiteri jm. Sadama ladudest leiti 16 000 puuda jahu ja tangaineid.¹¹⁹

Sügisel kujunes üha ähvardavamaks ka petrooleumi- ja küttepuidus. Septembri esimesel poolel anti Tallinna Toitluskomitee poolt välja petrooleumitšekid, kuid neil puudus kate. Oktoobris märgib „Tööline”, et oodatud 30 000 puudast petrooleumist pole linna toitluskomiteele saabunud ühtegi tsisterni.¹²⁰

Protestid Tallinna Toitluskomitee tegevuse vastu teravnesid. Töölised nõudsid tootlusosalal tööliskontrolli organiseerimist. „Dvigateli” töölised märkisid 4. oktoobril vastuvõetud resolutsioonis, et nad toetavad seda nõudmist revolutsioonilisel jõul.¹²¹

Ka väikelinnades ja töölisasulates muutus toitluskriis ähvardavaks näljaks. Nii kirjutas näiteks „Töölise” kirjasaatja Türiilt: „Elu läheb Türil üsna väljakannatamatuks: iseäranis hädas on vabrikutöölised. Toiduaineid ei saa enam mingisuguse hinna eest osta. Ülesostjad viivad kõik ära”.¹²² Umbes sama kõnelesid mujalt tulevad sõnumid.

Valitsev kodanlus oli viinud rahvahulgad 1917. a. sügiseks katastroofi lävele. Sõjakannatustele lisandusid massiline tööpuudus, nälg, külm ja pimedus.

10.—14. septembril kirjutas V. I. L e n i n oma töö „Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda”, milles ta analüüsib kujunenud olukorda ja sellest pääsemise teed. Ta kirjutab: „Kapitalistid saboteerivad (rikuvad, panevad seisma, õõnestavad, pidurdavad) meelega ja järjekindlalt tootmist, lootes, et ennekuulmatu katastroof toob vabariigi ja demokraatismi, nõukogude ja üldse proletariaadi ja talupoegade liitude kokkuvarisemise, hõlbustades tagasipöördumist monarhiale ning kodanluse ja mõisnike piiramatu võimu taastamist.”¹²³ Sellest tingituna oli kogu maal tekkinud kaupade puudus; kogu maa ähvardas hukkuda saaduste puudusest — ning samal ajal lisandus kõigele sellele massiline tööpuudus.

Ja näidatès väljapääsu tekkinud olukorrast, rõhutas V. I. L e n i n: „Kontroll, järelevalve, arvestus — see on esimene sõna võitluses katastroofi ja nälja vastu”.¹²⁴ Kuid Ajutise Valitsuse poolt ei tehtud mitte kui midagi vähegi tõsise kontrolli, järelevalve ja arvestuse teostamiseks, sest ei tahetud kätt külge panna mõisnike ja kapitalistide piiramata või-

¹¹⁷ „Tööline”, 12. sept. 1917.

¹¹⁸ „Tööline”, 23. sept. 1917.

¹¹⁹ „Tööline”, 3. okt. 1917.

¹²⁰ „Tööline”, 14. sept. ja 12. okt. 1917.

¹²¹ „Tööline”, 6. okt. 1917.

¹²² „Tööline”, 2. okt. 1917.

¹²³ V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., lk. 301.

¹²⁴ Sealsamas, lk. 302.

mule ja ennekuulmatult, skandaalselt suurtele kasumitele. Hoopis vastu-
pidi — Ajutine Valitsus kaitses kapitalistide ja mõisnike huve.

Vabrikantide ning valitsuse vastutegevuse tõttu nurjusid ka Eestis töö-
liste ja demokraatlike organisatsioonide sammud majandusliku laose vastu
võitlemisel ning laiematelegi hulkadele sai sündmuste käigus järjest selge-
maks vastuolude lepitamatus demokraatia ja Ajutise Valitsuse vahel.

Eriti raskeks ja keeruliseks kujunes tööliste olukord Eestis pärast Saksa
vägede maandumist Saare- ja Hiiumaale. Vaatamata tööliste protestidele
algas nüüd uue hooga tööstusettevõtete evakueerimine ja sellega kaasnev
tööliste vallandamine.

„Dvigatelis” 7. oktoobril toimunud üldkoosolekul vastuvõetud resol-
tsioonid peegeldavad tööliste seisukohta uues olukorras. Kõnesolevas reso-
lutsioonis protesteeritakse käimasoleva evakueerimise vastu ja nõutakse:
„1) kui evakueerimine on möödapääsematu, siis peavad evakueerimise
tagajärjel vabastatud töölisel olema täielikult kindlustatud töötuse vastu,
aga mitte ainult kaheks nädalaks, nagu seda käesoleval juhul plaanitseb
evakueerimise komisjon; 2) et revolutsiooniline sõjavägi ja revolutsiooniline
tööliklass oleks küllaldaselt varustatud sõjariistadega — vintpüssidega,
suurtükkidega, kuulipildujatega ja muuga — et panna jäädavalt piir impe-
rialistlikule sõjale ja rahvale kuuluva rikkuste mõttetule hävitamisele.”¹²⁵

Vene-Balti tehases suurendas oktoobri algul tööliste rahutust asjaolu,
et tehase juhatus jättis neile palgad välja maksmata. Seepärast alustasid
töölisel 10. oktoobril streiki.¹²⁶ Kuid valitsuse esindajate vahendusel jätkus
järgnevatel päevadel ka Vene-Balti tehases seadmete demonteerimine.

Evakueerimise käigust aru andes märgib Põhjarinde Evakueerimis-
komisjoni esimees 17. oktoobril, et Riigikaitse Erikomitee esimehe Paltšinski
määrusega kuuluvad Tallinna ettevõtetest kohesele evakueerimisele „Volta”,
Põhja-Lääne (Bekkeri) tehas, Peetri (Noblessneri) tehas, Sadamatehased,
„Dvigatel”, Krulli ja Wiegandi masinaehitustehased, Balti Puuvillamanu-
faktuur, „Tselluloos”, Lutheri vineerivabrik ja teised.¹²⁷ See tähendas töö-
koha kaotust ligi 30 000 Tallinna töölisele. 25. oktoobril teatas eesti kodan-
luse häälekandja, „Päevaleht” võidurõõmu varjundiga, et vabrikute evaku-
eerimine on täies hoos ja et suurem hulk tehaseid on juba suletud ning töö-
liste lõpparve antud. Evakueerimisega seoses lõpetas tegevuse ka Sindi
kalevivabrik. Suleti ka rida väiksemaid ettevõtteid, kuigi neid ei kavatse-
tudki evakueerida.

Päevakorda kerkis ka Narva Kalevimanufaktuuri ja teiste sealsete
suuremate vabrikute evakueerimise küsimus.¹²⁸ Kuid selletagi oli tööliste
olukord kujunenud Narvas äärmiselt tõsiseks. Oktoobri algul oli toorpuu-
villavarude lõppemisel seisma jäänud Kreenholmi Manufaktuur. Vabriku-
valitsus nõudis juba varem ülesöeldud 3500 töölise vallandamist; vabriku-
komitee polnud sellega senini nõustunud.

6. oktoobril arutasid Kreenholmi töölised vabriku seismajätmise küsi-
must oma üldkoosolekul ja leidsid, et tegemist on sabotaažiga. Märgiti, et
puuvilla on Moskva ladudes küllalt, ja et Puuvillakomitees olevad kontr-
revolutsionärid lasevad seda ennem ära mädaneda kui et saata vabriku-
tesse.¹²⁹ Üldkoosolek võttis vastu resolutsiooni Ajutisele Valitsusele, milles
nõuti Kreenholmi vabrikule puuvilla.¹³⁰ Tänu Kreenholmi vabrikukomitee
esindajate väga energilisele tegevusele õnnestuski Moskva ladudest vabriku
jaoks puuvilla kätte saada.

¹²⁵ ЦГВИА, f. 369, nim. 6, s.-ü. 331, l. 153.

¹²⁶ Sealsamas, l. 164.

¹²⁷ Sealsamas, l-d 190—191.

¹²⁸ Sealsamas, l. 158.

¹²⁹ „Tööline”, 6. okt. 1917.

¹³⁰ „Rahvaleht”, 25. okt. 1917.

Kreenholmi vabrikukomitee jätkas ka edaspidi energilist tegevust tööliste eluliste huvide kaitsmisel.

20. oktoobril toimus Kreenholmi väravates tööliste massimiiting. Esines Narva juhtivaid bolševikke V. A n n i, kes selgitas poliitilist olukorda, tootmiskriisi ja ettevõtete sulgemise põhjusi.¹³¹ Samal päeval teatas Kreenholmi vabrikuvallitsus, et ta eesotsas direktor Kottamiga loobub vabriku juhtimisest ning ühenduses sellega ütleb end lahti kõikidest kohustustest ja vastutusest.¹³² Kreenholmi vabrikukomiteel tuli vabriku juhtimine enda kätte võtta. Kuid oli oodata, et ettevõtte juhatus Moskvas ja vabrikuvallitsus Narvas võtavad nüüd igasuguseid abinõusid kasutusele, et vabriku tegevust desorganiseerida.

Äärmiselt teravaks kujunesid klassivastuolud Narvas ka trükitehnikute ja trükikojaomanike vahel. Trükikojaomanikud olid augusti algul nõustunud tööliste palkasid tõstma ainult 35% ulatuses. Tingituna elukalliduse tõusust esitasid trükitehnikute 28. septembril uue nõudmise palkade tõstmiseks 50% võrra. Trükikojaomanikud vastasid lokaudiga.¹³³ Nüüd nõudsid tööliste trükitehnikud rekvideerimist ja nende omanike saatmist rindele. Omanikud taotlesid „korra kindlustamiseks” sõjaväevõimude vahelesegamist.

Oktoobris kasvas seismajäänud ettevõtetest vallandatud tööliste arv kogu Eestis. Veel töötavaid ähvardas sama saatus.

Seega kujunes tööliklassi olukord Eestis 1917. aasta sügiseks äärmiselt kriitiliseks. Juba alates septembri lõpust — oktoobri algusest nõudsid valmiva revolutsiooni objektiivsed tingimused tungival võimu võtmist proletariaadi kätte. 30. septembril kirjutab „Tööline” kindla võidutundega, et viimane võitlus tagurliku kodanluse ja revolutsioonilise rahva vahel, otsustav silmapilk Venemaa revolutsioonis *лигнеть лнннuttivul*.

*

Eelseisvaks revolutsiooniks olid valminud ka vastavad subjektiivsed eeldused. Pärast Veebruarirevolutsiooni oli kiiresti kasvanud ning tugevnenud tööliklassi avangardi — kommunistliku partei jõud. Samuti oli toimunud proletariaadi väga ulatuslik organiseerumine ja tema klassiteaduse tõus. Kõige laiemates töörahvahulkades oli iga päevaga üha enam süvenenud veendumus, et ähvardavast katastroofist on võimalik pääseda vaid kapitalistide ja mõisnike võimu kukutamise teel. Pidevalt kasvas töörahvahulkades ka veendumus, et ainult bolševikud võitlevad julgelt ja järjekindlalt uue ühiskonnakorra — sotsialismi eest.

Alates 1917. a. septembrist sai loosung „Kogu võim nõukogudele!” otseselt sotsialistliku revolutsiooni ülestõusuloosungiks.

27. septembril toimus bolševike initsiatiivil Tallinnas Kadrioru lossis nõukogude, töölisorganisatsioonide ja sõjaväelaste komiteede pleenum, millest võttis osa umbes tuhat esindajat. Bolševike ettepanekul võeti vastu resolutsioon, milles nõuti nn. Eelparlamendi viivitamatut laialisaatmist ning võimu üleminekut revolutsioonilistele nõukogudele. Pleenum teatas, et ta on kõigi kindluses olevate jõududega ja abinõudega igal ajal täiesti valmis toetama võimu üleminekut nõukogudele.¹³⁴ VSDT(b)P Keskkomitee informeeris olukorrast Eestis I. R a b t š i n s k i, kes koos Soome bolševike esindaja I. S m i l g a g a näitas, et revolutsioonilise Piiteri ümber on kujunenud Balti mere, Soome ja Eesti poolt kindel kaitserõngas. Keskkomitee tunnistas saadud informatsiooni tähtsaks relvastatud ülestõusu sobiva momendi valikul ja kutsus 10. oktoobriks Petrogradi kokku Põhja-piirkonna nõukogude piirkondliku kongressi. Selleks, et kongressist osa-

¹³¹ „Rahvaleht”, 21. okt. 1917.

¹³² Sealsamas.

¹³³ „Tööline”, 11. okt. 1917.

¹³⁴ „Tööline”, 29. sept. 1917.

võtjatele anda kindlaid direktiive, toimus 10. oktoobril enne kongressi algust Keskkomitee ajalooline istung, kus otsustati lähemal päevil alustada relvastatud ülestõusu. Kongressi tähtsusest kõneleb kõige ilmekamalt V. I. Lenini kiri kongressist osavõtvaile bolševikele.¹³⁵

12.—14. oktoobrini toimus Tallinnas Eestimaa nõukogude II kongress. Aruandega esinenud saadikud märkisid, et kohtadel võetakse vastu bolševistlikke resolutsioone suure häälteenamusega.¹³⁶ Aruandega majanduslikust laosest esines Viktor Kingissepp. Kongress teatas, et ainult võimu üleminek nõukogude kätte toob rahvahulkadele rahuldust.¹³⁷

Üheaegselt revolutsiooniliste jõudude organiseerimisega koondas oma jõude ka kontrevolutsioon; Tallinna koondati kontrevolutsiooniliste komandöride mõju all olevaid väeosi. 11. oktoobril asendati Tallinna kindluse komandandi kohuseid täitnud kontradmiral Leskov, kellest arvati, et ta on Tallinna Nõukogu mõju all, kindral-major Izmestjeviga.

Teiste väeüksuste kõrval saabusid Tallinna kindral Krasnovi 13. ja 15. kasakapolk (viimane 19. oktoobril). Kasakad majutati alguses tööliskorteritesse ja alles pärast tööliste poolt avaldatud teravaid proteste paigutati nad mujale.¹³⁸

22. oktoobril moodustati Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juurde Sõjaline Revolutsioonikomitee, kes järgmisel päeval asus rahvahulkade massilisel toetusel kindlustama võimu üleminekut nõukogudele.

Revolutsiooniline situatsioon oli Eestis niivõrd küps ja revolutsiooniliste jõudude ülekaal sedavõrd suur, et paralleelselt Ajutise Valitsuse kukutamise ja Petrogradis suudeti kohapeal tagada võimu üleminek nõukogude kätte ilma verevalamiseta. Seejuures oli töölisklassi majanduslik olukord üheks objektiivseks teguriks, mis kindlustas sotsialistliku revolutsiooni võidu.

*

Nõukogude võim asus esimestest dekreetidest peale kaitsma töötajate huve, rahvahulkade huve.

Rahu- ja maadekreedile järgnes töölisklassi olukorra parandamiseks ja kindlustamiseks rida dekreete, seadusi ja määrusi, mida nõukogude võim kohtadel hakkas järjekindlalt ellu rakendama. Nii kehtestati 29. oktoobril telegraafi teel seadus 8-tunnilise tööpäeva kohta, mis sisaldas ka erisätteid naiste ja noorukite töö kaitseks. 27. oktoobril asus valitsus tööliskontrolli seaduse projekti väljatöötamisele, mis 14. novembril „Tööliskontrolli põhimäärusena” vastu võeti. Tööliskontrolli ülesandeks oli tootmise reguleerimine, arvelevõtmine ja kontrollimine. Kohtadel teostasid seda tööliste poolt valitud esindajad. Majanduselu juhtimiseks loodi Rahvamajanduse Ülemnõukogu. Algas pingeline võitlus nälja, laose ja töötaoleku vastu. Tallinnas moodustati töölisorganisatsioonide esindajate osavõtul segakomisjon tehaste taastamiseks ja töölerakendamiseks.

28. oktoobril ilmus määrus üürilepingute moratoriumi kohta, mille järgi sõjateenistuses viibijate perekonnad vabastati üürimaksimisest.

Detsembris võeti nõukogude võimu poolt vastu dekreet haiguskindlustuse kohta. Alustati sotsiaalkindlustuse ellurakendamist jne.

Kukutanud 1917. a. oktoobris bolševike partei juhtimisel kapitalistide võimu, asus Eesti töötav rahvas Venemaa proletariaadi ridades üles ehitama sotsialismi ning rajama paremat elu.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Saabus toimetusse
17. V 1957

¹³⁵ Vt. V. I. Lenin, 26. kd., lk. 156—161.

¹³⁶ „Tööline”, 19. okt. 1917.

¹³⁷ ENSV ORRKA, f. R-1233, nim. 1, s.-ü. 8, l. 5.

¹³⁸ „Tööline”, 21. okt. 1917.

ПОЛОЖЕНИЕ И БОРЬБА РАБОЧЕГО КЛАССА ЭСТОНИИ В ПЕРИОД ПОДГОТОВКИ И ПРОВЕДЕНИЯ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

О. О. Карма,

кандидат исторических наук

Резюме

Накануне Февральской революции трудящиеся массы России были низведены царским правительством до положения бесправных наемных рабов, жизнь которых с продолжением войны становилась все более тяжелой.

Используя достижения, завоеванные в результате победы Февральской революции, рабочий класс под руководством большевиков усилил организованную борьбу за укрепление и улучшение своего положения. Именно в этот период, в условиях ожесточенной классовой борьбы и все более усугублявшейся экономической разрухи, сильнее чем когда-либо проявилось непримиримое противоречие между трудом и капиталом. В этих условиях экономическая борьба рабочего класса все теснее переплеталась с политической борьбой, что способствовало подготовке его сил к борьбе за победу социалистической революции.

Основными требованиями эстонских фабрично-заводских рабочих было введение 8-часового рабочего дня, отмена штрафов и увеличение заработной платы. В течение марта-апреля рабочие при поддержке Советов сумели добиться на наиболее крупных заводах введения 8-часового рабочего дня и отмены штрафов, в части же заработной платы рабочие приступили к выработке минимальных тарифов.

Фабриканты стремились различными путями подавить инициативу рабочих и заставить их отказаться от своих требований. На ряде фабрик и заводов они увольняли наиболее активных рабочих, некоторые другие предприятия вообще закрывались под различными предлогами и т. д. Первый наиболее крупный, но в то же время скрытый локаут был проведен на Синдской суконной фабрике в марте. То же самое произошло 11 мая и на Тюриской бумажной фабрике. Непрерывное обострение классовых противоречий все яснее и убедительнее доказывало необходимость введения рабочего контроля над производством и распределением.

Начиная с мая усиливается борьба таллинских рабочих за повышение заработной платы и против роста дороговизны. На заседании 1 мая Таллинский Совет по требованию рабочих утвердил минимальные ставки заработной платы. Однако пока происходила борьба за проведение в жизнь временных минимальных норм заработной платы, усугубился продовольственный кризис и резко возросла стоимость жизни. В связи с этим утвержденные в начале мая минимальные ставки в конце месяца уже не удовлетворяли рабочих.

29 мая Центральный Совет рабочих старост таллинских предприятий снова обсуждал вопрос о заработной плате рабочих. В принятой резолюции содержалось требование об обеспечении двойной минимальной заработной платы. В эти же дни рабочие вели ожесточенную политическую борьбу за полный переход власти в руки Советов.

В конце мая контрреволюция переходит в наступление. В связи с этим владельцы предприятий начали решительно отвергать требования рабочих о повышении заработной платы. Во многих местах фабриканты и заводчики пытались дать рабочим отпор путем закрытия предприятий. Так, 30 марта дирекция Русско-Балтийского завода сделала попытку закрыть снарядный цех, где трудилось 3 тысячи рабочих. Но благодаря решительному выступлению последних на этот раз эта попытка провалилась. В то же время в июне была закрыта льнофабрика в Вильянди. То же намечалось и на машиностроительном заводе Фауре в Тарту. На Тюриской бумажной фабрике заводоуправление отказывалось возобновить работу предприятия.

Более широкое обсуждение положения рабочего класса проходило на расширенной конференции Советов фабрично-заводских старост таллинского промышленного района с 19 по 28 июня. По вопросу об экономической разрухе была принята резолюция петроградских фабрично-заводских комитетов, выработанная В. И. Лениным. В этой резолюции подчеркивалась необходимость введения рабочего контроля над производством и потреблением.

30 июня Таллинский Совет вновь рассматривал вопрос о повышении заработной платы. После доклада специальной смешанной комиссии подавляющим большинством голосов было принято решение о необходимости обеспечения рабочим предусмотренной минимальной заработной платы с 100-процентной надбавкой.

Администрация заводов «Вольта» и «Двигатель» наотрез отказалась выполнить это постановление Совета. После повторных безрезультатных требований 31 июля рабочие объявили забастовку. Дирекция завода «Вольта» ответила на это локаутом, дирекция «Двигателя» намеревалась последовать по тому же пути.

К забастовке присоединились тысячи рабочих и служащих других предприятий. Рабочие организации создали центральный забастовочный комитет и общегородскую забастовочную кассу.

Убедившись в силе организованного рабочего класса, капиталисты возложили свои надежды на тактику усугубления экономической разрухи и дезорганизации производства, рассчитывая таким путем расстроить организованные ряды рабочего класса.

В августе — сентябре положение рабочих в Эстонии стало чрезвычайно тяжелым. Невиданно выросли цены на предметы потребления, в особенности на хлеб, муку, крупы и т. п. Продвижение германских войск под Ригой приближало угрозу оккупации, что послужило буржуазии поводом для закрытия фабрик и заводов и массового увольнения рабочих. Все это усугублялось усилением общего наступления сил реакции, предпринятым после «московского совещания».

В сентябре повсеместно происходили массовые увольнения рабочих. С каждым днем обострялся продовольственный кризис. Росла спекуляция. Недостаток продовольствия угрожал голодом даже небольшим провинциальным городам.

К осени 1917 года буржуазное Временное правительство привело народные массы на грань катастрофы. К страданиям, вызванным войной, добавились массовая безработица, голод и холод. Объективные условия назревавшей революции уже в конце сентября — начале октября настойчиво требовали перехода всей полноты власти в Эстонию в руки пролетариата.

К этому времени созрели также и субъективные условия, необходимые для совершения социалистического переворота. Крепнущая с каждым днем партия большевиков, смело и последовательно защищавшая в период нарастания революционного кризиса интересы трудящихся, завоевала доверие и поддержку народных масс.

Революционная ситуация в Эстонии была настолько созревшей и революционные силы здесь настолько превосходили силы контрреволюции, что параллельно со свержением Временного правительства в Петрограде оказалось возможным осуществить в Эстонии переход власти в руки Советов без кровопролития.

Победившая Советская власть с первых же своих декретов выступила в защиту интересов трудящихся масс.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
17 V 1957

LAGE UND KAMPF DER ESTNISCHEN ARBEITERKLASSE IN DER PERIODE DER VORBEREITUNG UND DURCHFÜHRUNG DER OKTOBERREVOLUTION

O. Karma

Zusammenfassung

Vor der Februarrevolution war die Arbeiterklasse Russlands von der Zarenregierung in die Lage rechtloser Lohnsklaven gedrängt worden, deren Lebensbedingungen sich mit dem Fortlaufen des Krieges von Tag zu Tag verschlechterten.

Die Arbeiterklasse verwertete die Errungenschaften der Februarrevolution, indem sie unter der Leitung der Bolschewiki den organisierten Kampf um die Sicherung und Besserung ihrer Lage verschärfte. Damals gerade war es, dass der unversöhnliche Gegensatz zwischen Arbeit und Kapital unter den Verhältnissen heftigsten Klassenkampfes und stets anwachsender ökonomischer Zerrüttung stärker als je zutage kam. Da verknüpfte sich der wirtschaftliche Kampf der Arbeiterklasse aufs innigste mit dem politischen: die Arbeiter gingen an die Vorbereitung ihrer Kräfte zur sozialistischen Revolution.

Die Arbeiterschaft der Fabriken und Werke Estlands stellte zunächst folgende allgemeine Forderungen auf: Einführung des 8-stündigen Arbeitstages, Abschaffung der Geldstrafen und Lohnerhöhung. Im März und April vermochten die von den Sowjets unterstützten Arbeiter in den grösseren Fabriken und Werken den 8-stündigen Arbeitstag und die Abschaffung der Geldstrafen durchzusetzen. Was den Lohn anbetrifft, wurde die Ausarbeitung minimaler Lohnsätze vorgenommen.

Die Fabrikanten suchten die Initiative der Arbeiter auf verschiedene Weise niederzuhalten und ihre Forderungen zu parieren. Hier wurden aktivere Arbeiter entlassen, dort schlossen ganze Unternehmen unter verschiedenen Vorwänden die Türen. Die erste grössere Aussperrung erfolgte im März in Sindi, in der dortigen Tuchfabrik. Dasselbe geschah am 11. Mai in der Papierfabrik der Ortschaft Türi. Die Verschärfung der Klassengegensätze bot den schlagendsten Beweis dessen, dass Produktion und Verteilung einer Kontrolle seitens der Arbeiter bedurften.

Seit Mai verschärfte sich in Tallinn der Kampf der Arbeiter um die Lohnerhöhung

und mehrten sich ihre Proteste gegen die wachsende Teuerung. Am 1. Mai bewilligte der Sowjet der Stadt Tallinn die von den Arbeitern beantragten Minimalsätze des Arbeitslohns. Inzwischen aber hatte die Lebensmittelkrise ihren Fortgang genommen und die Kosten des Lebensunterhalts stiegen gewaltig. So konnten denn die bewilligten zeitweiligen Minimalsätze den Bedürfnissen der Arbeiter Ende Mai nicht mehr genügen.

Am 29. Mai stand die Frage des Arbeitslohns abermals auf der Tagesordnung des Zentralrates der Arbeiterältesten in Tallinn. Seine Resolution forderte die Gewährleistung des verdoppelten Minimallohns. Zur selben Zeit standen die Arbeiter in einem heftigen politischen Kampf, dessen Ziel die Erringung der Alleingewalt für die Sowjets war.

Ende Mai ging aber die Konterrevolution zum Angriff über. In Verbindung damit wurden die Lohnansprüche der Arbeiter nunmehr platterdings zurückgewiesen. Hier und da versuchten es die Fabrikanten, den Arbeitern durch Schliessung der Fabriken den Gegenstoss zu geben. So wurde am 30. Mai der Versuch gemacht, die Geschossabteilung der Russisch-Baltischen Werke stillzulegen. Das einmütige Verhalten der 3000 dort beschäftigten Arbeiter verhinderte jedoch die Administration an der Durchführung dieser Absicht. Wohl wurde aber im Juni die Leinweberei zu Viljandi aus analogen Gründen geschlossen. Das Gleiche wurde von der Administration der Faureschen Maschinenfabrik in Tartu geplant. In Türi weigerte sich die Fabriksverwaltung, die Produktion wieder in Gang zu setzen.

Die Lage der Arbeiterklasse wurde auf der erweiterten Konferenz der Räte der Arbeiterältesten des Industriegebiets Tallinn (19.—28. Juni) näher untersucht. In Verbindung mit der zerrütteten Wirtschaftslage wurde die von V. I. Lenin verfasste Resolution der Petrograder Konferenz der Fabrikskomitees gutgeheissen. Die Resolution betont die Notwendigkeit einer Arbeiterkontrolle über Produktion und Verteilung.

Am 30. Juni nahm der Sowjet in Tallinn wiederum die Lohnfrage vor. Nachdem eine entsprechende gemischte Kommission ihren Bericht abgelegt hatte, wurde mit grosser Stimmenmehrheit die Forderung aufgestellt, dass den Arbeitern der Minimallohn nebst 100-prozentigem Zusatz zu gewähren sei.

In den Fabriken „Volta“ und „Dvigatel“ wurde diese Forderung stracks zurückgewiesen. Nach wiederholten Reklamationen erklärten die Arbeiter am 31. Juli den Streik. Die Administration von „Volta“ antwortete mit einer Aussperrung; das Gleiche wurde auch in der Fabrik „Dvigatel“ beabsichtigt.

Dem Streik schlossen sich Tausende von Werkträgern anderer Fabriken an. Die Arbeiterorganisationen wählten ein zentrales Streikkomitee und begründeten eine städtische Streikkasse.

Das Vorhandensein einer stark organisierten Arbeiterklasse zwang die Kapitalisten, die Taktik einer fortschreitenden Desorganisierung des Wirtschaftslebens und der Produktion anzuwenden. Dadurch hofften sie, die organisierten Reihen der Arbeiterschaft in Verwirrung bringen zu können.

Im August und September wurde die Lage der Arbeiter in Estland äusserst schwer. Die Preise der Lebensmittel, insbesondere die Brotpreise, stiegen wie nie zuvor. Mit dem Vorrücken der deutschen Truppen bei Riga wuchs die Okkupationsgefahr, die die Vertreter der Bourgeoisie als Vorwand zur Schliessung ihrer Unternehmen und zur Entlassung der Arbeiter ausnutzten. Hinzu kam noch die allgemeine Verschärfung der reaktionären Tätigkeit als Folge der Moskauer Beratung.

Im September folgten massenhafte Entlassungen der Arbeiter. Gleichzeitig wurde der Mangel an Lebens- und Gebrauchsmitteln immer empfindlicher, die Spekulation immer reger. Selbst in den kleineren Städten gestaltete sich die bedrohliche Lebensmittelkrise zu einer wahren Hungersnot.

Die Herrschaft der Bourgeoisie hatte die Volksmassen im Herbst des Jahres 1917 vor eine Katastrophe gestellt. Zu den Entbehrungen des Krieges gesellte sich eine massenhafte Arbeitslosigkeit. Die Bevölkerung hatte keine Lebensmittel, kein Heizmaterial. Schon Ende September und Anfang Oktober verlangten die objektiven Bedingungen der künftigen Revolution dringend nach der Einsetzung einer Diktatur des Proletariats in Estland.

Reif waren auch die subjektiven Bedingungen der sozialistischen Revolution. Die stets erstarkende bolschewistische Partei als die beherzte Vertreterin der Interessen der Arbeiterklasse, hatte sich im Entwicklungsgang der revolutionären Krise das Vertrauen und die Zuneigung der Volksmassen gesichert.

So fortgeschritten war in Estland die revolutionäre Entwicklung, so gross das Übergewicht der revolutionären Kräfte, dass es hier möglich wurde, parallel zum Sturz der Petrograder Provisorischen Regierung den Übergang der gesamten Gewalt an die Sowjets ohne Blutvergiessen zu sichern.

Schon die ersten Dekrete der siegreichen Sowjetmacht hatten das Wohl der arbeitenden Massen zum Ziel.